

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΗΣ "ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΕΜΙΑΣ"

Ο ΝΕΟΣ ΠΟΙΜΗΝ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΠΙΔΕΙΧΝΟΝ ΚΑΤΑ ΚΗΝΑ

ΕΓΚΑΡΘΗ ΜΟΝΟΝ ΕΤΗΣΙΑ ΔΙΡ. ΟΘΩΝ. ΔΥΟ (2)

ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΚΑ

ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Α'.

Ὁμιλοῦντες περὶ ἀνθρωπολογικῶν ἐκ τῆς Κ. Διαθήκης ἐννοοῦμεν τὴν ἀνθρωπολογίαν διαφορώτερον ἢ δικῶς αὐτῇ ἐκλαμβάνεται κοινῶς, ὡς ἰδιῶν τε ἐμπειρικῶν ἢ φιλοσοφικῶν μᾶθημα, διηρημένον εἰς σωματολογίαν καὶ ψυχολογίαν καὶ ἐξετάζον τὸν ἄνθρωπον κατὰ τὴν διπλὴν αὐτῆν σύστασιν καὶ ἐνέργειαν, τὴν σωματικὴν καὶ τὴν ψυχικὴν. Ἡ ὑφ' ἡμῶν νοουμένη ἀνθρωπολογία δὲν παρορᾷ μὲν ὅλοσχερῶς τὸ σωματικόν, ἀλλ' ἐξετάζει αὐτὸν κατ' ἀμφω, πλὴν ἐξ ἄλλης ἀπόψεως, ἐξ ἀπόψεως ἐρησευτικῆς καὶ ἠθικῆς, καθ'

ἦν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Θεὸν, ὡς ἀρχὴν καὶ μέσον καὶ τέλος « ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν », κατὰ τὴν ἐν τῷ παρόντι φύσιν αὐτοῦ καὶ κατάστασιν, ἡθικὴν τε καὶ πνευματικὴν, καὶ κατὰ τὴν ἐν τῷ μέλλοντι τύχην αὐτοῦ καὶ ζωὴν. Θέμα τοιοῦτον, καθ' ἑαυτὸ ἱκανὸν νὰ ἐφελκύσῃ τὴν προσοχὴν παντὸς εὐσεβοῦς λογίου, παρίσταται πλεονοσ προσοχῆς ἄξιον, ὅταν ἀναλογισθῶμεν, ὅτι τὰ ζητήματα ταῦτα ἀνέκαθεν ἐγένοντο ἀφορμαὶ σπουδαίων καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὑφισταμένων διαφωνιῶν μεταξὺ τῶν διαφόρων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν καὶ κοινοτήτων, τὰ δὲ ἐκάστοτε διαφωνοῦντα μέρη φιλοτιμοῦνται τὸ ὀρθρὸν τῆς ἰδίας ἀντιλήψεως νὰ βασίσωσι πρὸ παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων. Καὶ ἀνεξαρτήτως δὲ τούτου ὑπαγορεύεται ἡ μελέτη αὕτη καὶ ἐξ ἧς ἔχει χρησιμότητος ἄλλη. Τὸ τοῦ Κυρίου λόγιον « τὸ ἔχοντι παντὶ δοθήσεται καὶ περισσευθήσεται, ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ ἔχει ἀρθηθήσεται ἀπ' αὐτοῦ » ἀποτελεῖ τι ἀξίωμα βιοτικὸν καὶ ψυχολογικόν, ἐφαρμόσιμον οὐ μόνον εἰς τὸ ὕλικόν κεφάλαιον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πνευματικόν καὶ διανοητικόν. Ὁ ἀνευ σχετικῶν γνώσεων πρὸς τινὰ δύσκολον σπουδὴν καὶ μάθησιν ἀποδιδόμενος ἔχει νὰ ἀντιπαλαίσῃ πρὸς ὁμοίας δυσχερείας, πρὸς ἃς καὶ ὁ ἀνευ τινὸς κεφαλαίου ζητῶν νὰ πλουτήσῃ. Καὶ δύναται μὲν μετὰ πολλῶν κόπων καὶ ἰδρώτων νὰ σχηματίσῃ τις αὐτὸς καὶ τὸ ἀναγκαῖον κεφάλαιον, ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτο διαφορώτερον, ἐὰν οἱ καταβαλλόμενοι κόποι ὑπεστηρίζοντο καὶ ὑπὸ κεφαλαίου τινός. Γνωσταί αἱ δυσκολαί, εἰς ἃς προσκρούει ἡ κατανόησις καὶ πάσης μὲν τῆς Γραφῆς, μάλιστα δὲ τῆς Κ. Διαθήκης, καὶ ἐξ αὐτῆς τῶν μερῶν τῶν διδακτικῶν, ἄλλων

τε καὶ τῶν ἐπιστολῶν, προεξαρχουσῶν τῶν τοῦ Παύλου. Καὶ γλωσσικῶς μὲν πλεονεκτοῦμεν ἡμεῖς παρὰ τοὺς ἄλλους, ὕστεροῦμεν δὲ αὐτῶν σπανίζοντες εὐπορίστων καὶ εὐπροσίτων βοηθημάτων, παρεχόντων τῷ βουλομένῳ τὰ ἀναγκοῖα ἐφόδια πρὸς καρποφορωτέραν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῶν ἱερῶν βιβλίων. Ὡς τοιοῦτον βοήθημα θὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἡ παρούσα πραγματεία, ἐὰν δὲ θεὸς διδῶ, θὰ ἀποτελέσῃ ἀρχὴν μελετῶν περὶ διαφόρων ζητημάτων γραφικῶν, τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ στοχαζομένων.

Τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ στοχάζονται καὶ ὅσα, παρὰ πᾶν τὸ ξηρὸν αὐτῶν καὶ ἄχαρι, προτάσσονται λεξικογραφικὰ καὶ σημασιολογικὰ, ὡς ἀναγκαῖα καὶ προπαρασκευαστικά εἰς τὴν κατανόησιν τῆς προκειμένης μελέτης. Καίτοι δηλ. τὰ δυσχεραίνοντα τὴν κατανόησιν τῶν θεῶν γραφῶν εἶναι ἄλλα ἢ ἀπλῶς γλωσσικά, πλὴν οὐκ ὀλίγον ἐπιτείνει τὸ κακὸν καὶ ἡ ποικίλη, παλλάκις δὲ ἀσυνήθης τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἐκδοχὴ πολλῶν λέξεων καὶ φράσεων, αἵτινες ἐν τῷ θρησκευτικῷ ἰδιώματι τῆς Γραφῆς ἀπέβησαν ὡς τόσοι τεχνικοὶ ὄροι, καὶ ὧν τὴν ἐκασταχοῦ ἰδιάζουσαν σημασίαν μάτην θὰ ἐξήτει τις ἐν τοῖς ἐν χρήσει Λεξικοῖς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας. Ἐκ τούτου δὲ καὶ ἡ ἀνάγκη, πρὶν ἢ προβῶμεν εἰς τὴν συστηματικὴν ἐκθεσιν τῶν ἀπασχολησόντων ἡμᾶς ἀνθρωπολογικῶν ζητημάτων, νὰ προεξοικειωσώμεν πρὸς τὸν ἀναγνώστην πρὸς τινὰς μετὰ τῶν προκειμένων ζητημάτων στενωπῶς σχετιζομένας τεχνικὰς λέξεις καὶ φράσεις, ἐρμηνεύοντες αὐτὰς φιλολογικῶς καὶ ὅσον ἔνεστιν ἀκριβῶς καὶ εὐμεθόδως ὀρίζοντες, ἐν ποίᾳ τινὶ σημασίᾳ ἐκάστη αὐτῶν ἐκασταχοῦ τῆς Κ. Διαθήκης ἀπαντᾷ. Ὡς τοιαῦτα πρόκειται ἡμῖν εἰς ἐξέτασιν πρῶτον μὲν αἱ

ιδίως ἀνθρωπολογικαί, οἷα σῶμα καὶ σὰρξ, ψυχὴ καὶ πνεῦμα, καρδία καὶ νοῦς, καὶ πρὸς τούτων ἄνθρωπος, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλαι, ὡς πίστις, χάρις, ἅγιος καὶ ἁγιασμός, δικαίωσις, σωτηρία καὶ ὅσαι τοιαῦται σχετικαί.

ΑΝΘΡΩΠΟΣ

1. Πρὸς ἀνέρες τῆς ἀρχικῆς τοῦ ὀνόματος τούτου σημασίας ἀνάγκη βεβαίως νὰ καταφύγωμεν πρὸς τὸ ἔτυμον αὐτοῦ. Ἐν τῷ σημερινῷ σταδίῳ τῆς προόδου τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας καὶ τοῦ ἔτυμολογικοῦ δυσκόλως θὰ δισχυρισθῇ τις σπουδάζων ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀνομάσται οὕτω παρὰ τὸ ἄνω ἀθρεῖν ἢ ὅτι κατὰ Πλάτωνα (ἐν Κρατολ. 399c), μόνον τῶν θηρίων... ὁ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος ὀνομάσθη ἀναθρώων θ ὅπωπεν. Οὐχ ἦτιον ἀδόκιμος εἶναι ἢ τῆς λέξεως παραγωγὴ παρὰ τὰ ἀνά, ἄνω, ἄνθος. Πιθανωτέρα σχετικῶς φαίνεται ἡ συσχέτισις τοῦ ὀνόματος πρὸς τὰς λέξεις ἀνῆρ καὶ ἄψ (1), οὕτως ὥστε ὁ ἄνθρωπος νὰ δηλοῖ τὸ αὐτὸ περιπέου καὶ ἀφρενωπός, καὶ ἀρχικῶς νὰ εἶναι προσηγορία οὐχὶ τοῦ ἀνθρώπου καθόλου, ἀλλὰ τοῦ ἀνδρός ἰδίᾳ. Πλὴν ἔχει καὶ

(1) Περὶ ἄλλων ἀποπειρῶν πρὸβλ. Γ. Χατζιδάκι ἐν Ἐπιστημ. ἑπετηρ. Πανεπ. 1916-17 σελ. 219.

τοῦτο τὰς ἰδίας δυσκολίας ἔτυμολογικῶς (τροπὴ τοῦ δ εἰς θ;), ἐὰν μὴ καὶ σημασιολογικῶς, διὰ τὴν παρ' Ὀμήρῳ ἐπικράτησιν τῆς καθόλου ἐκδοχῆς. Καίτοι ἡ Ὀμηρικὴ χρῆσις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἡ πρώτη καὶ ἀρχικὴ, μένει δὲ πάντοτε δυνατὴ καὶ εὐλογος καὶ πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος μᾶλλον συνάδουσα ἢ ὑπόθεσις, ὅτι καὶ αἱ ὀνοματοθεσίαι ἠκολούθησαν τὸ πρῶτον τῇ ἐκ τῶν κάτω πρὸς τὰ ἄνω ὁδοῦ, τῇ ἀπὸ τῶν ἐπιμέρους καὶ ἐιδιωτέρων ἀγούσῃ πρὸς τὰ γενικώτερα καὶ καθολικώτερα. Τοιοῦτῃ ἀπὸ τῶν ἐιδιωτέρων ἐπὶ τὰ καθόλου ἄνοδος παρατηρεῖται καὶ ἐν αὐτῇ τῇ λέξει ἀνῆρ, ἥτις οὐ μόνον παρ' Ὀμήρῳ (πρὸβλ. τὴν γνωστὴν ρῆσιν «πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»), ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλοις εὐρηταί ἰσοδυνάμως τῇ λέξει ἄνθρωπος.

Παρὰ τοῖς Ὁ' ἐρμηνευταῖς ἀποδίδονται διὰ τοῦ ὀνόματος ἄνθρωπος οὐ μόνον αἱ λέξεις ἀδάμι καὶ ενως, ἀλλὰ καὶ ἡ ἰς, δηλοῦσα κυρίως μὲν ἄνδρα, ἔπειτα δὲ καὶ γενικώτερον ἄνθρωπον, καὶ ἀορίστως τινά.

Οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ Γεν. 2, 24. ὅθεν ἡ ἐν Ματ. 19, 5. Μαρκ. 10, 7 καὶ Ἐφεσ. 5, 31 γνωστὴ ρῆσις «ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ» κλπ. Ἀλλὰ καὶ ἀνεξαρτήτως τῶν Ὁ' καίτοι ἡ λέξις ἄνθρωπος ἀντὶ ἀνδρός ἐν Ματ. 19, 3 «εἰ ἔξεστιν ἀνθρώπῳ ἀπολύσαι τὴν γυναῖκα αὐτοῦ κτλ. (τὸ παράλληλον χωρίον παρὰ Μάρκον 10, 2 «εἰ ἔξεστιν ἀνδρὶ γυναῖκα ἀπολύσαι» αὐτόθι στή. 10. εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸν οὐ συμφέρει» κτλ. καὶ 1 Κορ. 7, 1 «καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἀπεισθαι» πρὸβλ. καὶ Ἰωάν. 7, 22, 23. Καίτοι ἐν τοιοῦτοις χωρίοις τὴν χρῆσιν τοῦ ὀνόματος ἡ-

δύνατό τις νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἐκ τῆς κατωτέρω § 4 σημειω-
θησομένης γενικωτέρας αὐτοῦ σημασίας.

2. Ἄλλ' ἐνῶ ἡ λέξις ἀνήρ (συμφώνως τῇ πιθανῇ αὐ-
τῆς παραγωγῇ παρὰ τὸ νεο *perro* ἰσχυρός), πλὴν ὀλίγων ἐ-
ξαιρέσεων ἔμεινε δηλωτικὴ τοῦ ἰσχυροῦ φύλου, ἀντι-
θέτως πρὸς τὴν γυναῖκα ἢ καὶ παῖδα, τὸ κατ' ἀρχὴν ἰσως
ὁμόρριζον καὶ ἰσοδύναμον αὐτῇ ὄνομα ἄνθρωπος καθιε-
ρώθη σὺν τῷ χρόνῳ ὡς δηλωτικὸν τοῦ γένους(1), ἀνε-
ξαρτήτως φύλου καὶ ἡλικίας, ὡς λ.χ. Ἰω. 16,21 «ἡ γυνὴ
ὅταν τίκη, λύπην ἔχει, ὅτι ἤλθεν ἡ ὥρα αὐτῆς· ὅταν δὲ
γεννήσῃ τὸ παιδίον, οὐκέτι μνημονεύει τῆς θλίψεως διὰ
τὴν χαρὰν, ὅτι ἐγεννήθη ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον». Ἐν
τοιαύτῃ δὲ ἐκδοχῇ εἶναι ποικίλη καὶ συχνὴ τῆς λέξεως ἢ
χρῆσις ἐν τῇ Κ. Δ. Ἐάν τις τῷ ὄντι, ὡς ἰδιαιτέρας μελέτης
καὶ πραγματείας ὑποκείμενον, ἀφείλῃ κατὰ μέρος τῆν φρά-
σιν «ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» καὶ εἴπῃ ἄλλοθι ἔχει ἀνα-
φορὰν ἢ λέξις πρὸς τὸν Κύριον ὡς θεάνθρωπον, περιορι-
σθῆναι εἰς τὴν λοιπὴν αὐτῆς χρῆσιν, θὰ εὗρη αὐτὴν 450κις
περίπου ἀπαντῶσαν καθ' ὅλην τὴν Κ. Διαθήκην. Καὶ τοῦτο
μὲν δὲν εἶναι τὸ δύσκολον, ἐπὶ τοῦ ἐτοιμοῦ Ταμίου τῶν
λέξεων τῆς Κ. Δ. βασιζόμενός τις μετὰ μικρᾶς ὑπομονῆς
νὰ ἀριθμῆσῃ ποσάκις ἢ ἐν λόγῳ λέξις εὗρηται ἐν αὐτῇ ἢ

(1) Τοιοῦτον τι παρατηρεῖται καὶ ἐν τῇ προσημειωθείᾳ ἢ ἑβραϊ-
κῇ λέξει ἐνὸς ἀνδρ. παρὰ τὸ ἰς ἀνήρ; καὶ ἐν τῇ γερμαν. Mensch
ἀνδρ. παρὰ τὸ Mann ἀνήρ. Ἐν τῇ ἀγγλικῇ γλώσσῃ ἢ αὐτῇ λέξις
man ἔμεινε δηλωτικὴ τοῦ ἀνδρός καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καὶ ἐν
τῇ γαλλικῇ ἢ ἐκ τῆς λατινικῆς homo προερχομένη homme.

δυσχέρεια εἶναι νὰ δυνηθῇ τις τὰς ποικίλας καὶ πολλάκις
δυσδιακρίτους αὐτῆς ἐκδοχὰς νὰ ὑπαγάγῃ εἰς ὀρισμένας
τάξεις καὶ κατηγορίας· δυσχέρεια, ἢ τις ἀπαρατήρητος τὸ
πρῶτον, καθίσταται ἐπαισθητὴ, ὅταν ἐπιληφθῇ τις τοῦ ἑρ-
γοῦ αὐτοῦ. Πλὴν δυνατὸν ἐν τῇ Κ. Δ. νὰ διακριθῇ ἐν
πρῶτοις διττῇ τις ἐκδοχῇ τῆς λέξεως, ἢ *συγκεκριμένη*
καὶ ἢ *ἀφηρημένη*· συγκεκριμένη μὲν, ὅταν ὁ λόγος μᾶλλον
περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς περὶ προσώπου, ἢ περὶ τῆς τοιαῦ-
δε ἢ τοιαῦδε φυσικῆς ἢ ἠθικῆς αὐτοῦ ιδιότητος καὶ κατα-
στάσεως· ἀφηρημένη δὲ, ὅταν ἀντιστρόφως ὁ λόγος μᾶλλον
περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἢ περὶ τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ
ὡς προσώπου. Ἐν 1 Κορ. 3,4 ἐπὶ παραδείγματι, ἀντὶ τῆς
κοινῆς «γραφῆς οὐχὶ σαρκικοὶ ἐστε;» κατ' ἄλλας οὐχ ἦτιον
αὐθεντικᾶς μαρτυρίας ἀναγινώσκειται· «οὐχὶ ἄνθρωποι
ἐστε;» τοῦθ' ὅπερ κατ' οὐσίαν σημαίνει τὸ αὐτὸ καὶ ἢ τῆς
κοινῆς ἐκδόσεως γραφῆ, καὶ τὸ ἐν στιχ. 3. «ἐπὶ σαρκικοὶ
ἐστε» δηλαδὴ τοιοῦτοι, οὓς ἄγει οὐχὶ τὸ πνεῦμα τοῦ
θεοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν τοῖς μίτω ἀναγεγεννημένοις ἄρχοντα
καὶ κυβερνώσα σαρκικῇ, ἁμαρτωλῶς φύσις.(1) Ἄλλὰ

(1) Ἀνάλογον παράδειγμα παρὰ τῶν θύραθεν φέρουσι· τινες
τὸ τοῦ Ξενοφ. Ἄναβ. 6, 1, 26· ἀνθρωπός εἰμι· (ὡς ἄνθρωπος, δηλ.
ἔχω τὰς ἀδυναμίας μου), μετὰ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι τοιαύτη ἔννοια
δὲν ἔγκαιται ἐν τῇ λέξει αὐτῇ, ἀλλ' ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς τοῦ λόγου σι-
ρᾶς. Ὅρθῃ βεβαίως ἢ παρατήρησις, προκειμένου περὶ τῆς κυρία
τοῦ ὀνόματος σημασίας· ἀλλ' αἱ ποικίλαι τῶν λέξεων ἐκδοχαὶ δὲν
εἶναι ἀρχῆθεν σύμφυτοι καὶ ὁμήλικες ταῖς λέξεσιν αὐταῖς, καὶ πολ-
λάκις αἱ νεώτεραι σημασίαι σπάζουσι καὶ ἀμαρτῶσι τέλειον τὰς
πρεσβυγενεστέρων.

καὶ προσωπικῶς ἐξεταζόμενος δύναται πάλιν διττῶς νὰ θεωρηθῆ ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὡς ἄτομον, ὡς καθ' ἕναστον ἄνθρωπος, ἢ γενικῶς, ὡς ἄνθρωπος καθόλου, οὕτως ὥστε τὸ περὶ ἑνὸς λεγόμενον νὰ ἰσχύη καὶ περὶ παντὸς μέλους τῆς ὄλουμελείας. Οὕτω δὲ ἐκ τῶν μερικωτέρων ἐπὶ τὰ καθόλου βαίνοντες ἔχομεν τὰς τρεῖς ἐκδοχὰς, τὴν ἀτομικὴν, τὴν γενικὴν καὶ τὴν ἀφρησιμένην, εἰς ἃς δύναται νὰ ὑπαχθῆ ἡ ποικίλη ἡμῶν ὕλη.

3. Ὡς ἄτομον δηλωτικῆ ἀπαντιᾶ ἡ λέξις κυρίως ἐν τοῖς ἱστορικοῖς βιβλίοις. Καὶ ἐὰν μὲν τὸ ἐν λόγῳ πρόσωπον ἢ εἶναι ἄγνωστον ἢ εἰσάγεται ἀορίστως εἰς τὸν λόγον, κερταὶ τὸ ὄνομα ἀνάρθως(1) ἢ καὶ μετὰ τῆς ἀορίστου ἀντωνυμίας τις(2). Πολλάκις δὲ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀορίστως τὸ πρῶτον εἰσαγόμενον, μνημονεύεται μετ' ὀλίγον ὠρισμένως, ὡς ἤδη ἐκ τῆς παρεμπροσούσης διηγήσεως γνωστον γεγεννημένον(3). Ἐὰν δὲ τὸ ἐν λόγῳ πρόσωπον εἶναι

(1) Ματ. 9, 9. 32, 11, 8, 13, 24. 28, 31. καὶ ἄλλα συχνά. Ἐν Ἀπ. 13, 18. ὁ λόγος περὶ τοῦ ὀνόματος ὠρισμένου προσώπου, οὕτως τὰ γράμματα ἀριθμητικῶς ὀπολογιζόμενα δίδουσι τὸν μυστικὸν ἀριθμὸν.

(2) Ματ. 21, 33. Ἰω. 5, 5. Ἰουδ. στχ. 4. συχνότερον παρὰ Λουκᾶ 10, 30. 12, 16, 14, 2, 16, 15, 11, 16, 1, 19, 19, 12, 20, 9. Πρ. 9, 33.— Ἄλλως ἐν 25, 16. ἔνθα τὸ «οὐκ ἔστιν ἔθος Ρωμαίοις χαρῆς, τινα ἄνθρ. εἰς ἀπ.» τρεπόμενον εἰς ἔθος ἐστὶ Ρωμ. μνησθέντα ἄνθρ. χαρίζεσθαι κτλ. δείκνυσαι τὴν γενικὴν τοῦ ὀνόματος σημασίαν. Οὕτω δὲ καὶ Ἱ Τιμ. 5, 24, τῆς ἀντωνυμίας ἔχουσης ἐν ταῦθα μεριστικὴν δύναμιν.

(3) Ματ. 12, 10, 18. Μαρ. 3, 1. 3. 5. 5, 2. 8. Λουκ. 2, 25, 6, 6, 8.

ὁπωσδήποτε γνωστόν καὶ ὠρισμένον, ἐκφέρεται ἡ λέξις ἐνάρθως(4) ἢ μετὰ τῶν δεικτικῶν ἀντωνυμιῶν ἐκείνος(5) καὶ οὗτος(6).— Κατὰ δὲ τὴν ἐκάστοτε διάθεσιν τοῦ λαλοῦντος ἐκφωνεῖται ὅτε μὲν περιφρονητικῶς, «ὁ ἄνθρ. οὗτος» «οἱ ἄνθρ. οὗτοι,(7) καὶ ἀπλῶς «ὁ ἄνθρωπος»(8), ὅτε δὲ μετὰ τινος οἴκτου καὶ συμπαθείας, ὡς τὸ περιλάλητον τοῦ Πιλάτου Ἰω. 19, 5, «ἴδε ὁ ἄνθρωπος».— Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ κλητικὴ μετὰ τινος ἀγανακτικῶς καὶ ἐπιπληκτικῶς, ὡς Λου. 12, 14. «ἄνθρωπε, τίς με κατέστη-

10. Ἰω. 5, 5. 9. 15. 9, 1. 24. 30. 2 Κορ. 12, 2, 3. πρβλ. καὶ Λουκ. 8, 27 (ἀνὴρ τις) 29. 33. 35. Πρ. 3, 2, 4, 9. 14. 22.

(4) Ματθ. 8, 27 (ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῶν συμπλεόντων τῷ Κυρίῳ καὶ τοῖς μαθηταῖς) 28, 72. 74. Λουκ. 2, 15. 28, 6. Ἰω. 4, 50. 6, 10. 14. Πρ. 19, 16, 21, 28, 25, 22.— Ἐν 2 Θεσ. 2, 8, «ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας» εἶναι ὁ ἀντίχριστος, χαρακτηριζόμενος «ὡς ἡ ἐνσάρκωσις τῆς ἁμαρτίας αὐτόθι 3, 2 ὑπὸ «τοῦ ἀπίστου καὶ πονηροῦ ἀνθρώπου» ὑπαινίσσεται ὁ Ἀπ. ὠρισμένους ἐχθροὺς κατατρέχοντας αὐτόν. Οὕτω καὶ 1 Περ. 2, 15, «οἱ ἄφρονες ἄνθρωποι» εἶναι οἱ τῶν χριστιανῶν ὡς κακοποιῶν καταλαλοῦντες ἐθνικοὶ στχ. 12.

(5) Ματ. 26, 24. Μαρ. 14, 21. Λου. 22, 22.— Ἄλλως ἐν Ματ. 12, 43-45. 18, 7. Λου. 11, 24-26. καὶ Ἰακ. 1, 7, ἔνθα ὁ λόγος οὐχὶ περὶ ὠρισμένου προσώπου, ἀλλὰ περὶ τινος κατηγορίας ἀνθρώπων.

(6) Μαρ. 14, 71. 15, 39. Λου. 2, 25. 14, 30. 23, 4, 14. 47. Ἰω. 7, 46. 18, 29. Πρ. 5, 35. 38, 16. 17. 20. 35. 22, 26. 23, 9. 26. 31. 32. 28, 4.

(7) Ἰω. 9, 16. 24. 11, 47. 18, 17. Πρ. 4, 16. 5, 28. 6, 13.

(8) Ἰω. 15. 12. πρβλ. καὶ παρὰ τοῖς θυο. Πλατ. Πρωταγ. 314. Φαιδ. 117. Α. Φαιδρ. 268ο.

σε» κτλ., καὶ τὸ τοῦ Πέτρου ἀρνούμενου τὸν Κύριον (αὐτόθι 22, 58. 60) «ἄνθρωπε, οὐκ εἰμί» «ἄνθρωπε, οὐκ οἶδα ὃ λέγεις»(9) — ἢ καὶ μετὰ τινος στοργῆς, ὡς Λου. 5, 20. «ἄνθρωπε, ἀφένονται σοι αἱ ἁμαρτίαι σου» (τὸ παράλληλον παρὰ Μάρκω 2, 3. «τέκνον, ἀφένονται σου» κτλ.).— Πλήν καὶ ἐπὶ ὀρισμένων ἄλλως καὶ γνωστῶν προσώπων εὐρη- τε ἡ λέξις ἀνάρθως, ἐὰν μετὰ τινος προσδιορισμοῦ ἐπιφέρηται ἢ ἐπεξηγήσις «δείραντες ἡμᾶς.... ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας»(10), ἢ καὶ ἐὰν τὸ ὀρισμένον γε- νικεύεται(11) ἢ παριστάνηται ὡς ἀνακεφαλαιούσιν ἐν ἑαυ- τῷ καὶ ἀντιπροσωπεύον ἐν ὄλον(12).

(9) Οὕτω καὶ Ῥωμ. 2, 1. 3. 9, 20. ἔνθα δ' Ἄπ. οὕς ἀντικροῖται παρίσταναι ὡς ὀρισμένον τι καὶ παρὸν πρόσωπον πρβλ. καὶ Ἰακ. 2, 20, Ὅχι ἀσυνήθως καὶ παρὰ τοῖς θύρα. Πλατ. Γορ. 518. ο Πρω- ταγ. 330. Δ. καὶ ἄλλ.

(10) Πρ. 16, 37. οὕτω καὶ 15, 26. Ἰω. 8, 4- 2 Τόμ. 3, 8. ἐν, ὅσα μικρὸν κατωτέρω στχ. 17. οἱ αὐτοὶ αἰρετικοὶ λέγονται πονηροὶ ἄνθρωποι καὶ γόητες, πρβλ. καὶ 1 Τιμ. 6, 5. Οὕτω καὶ Ῥωμ. 7 24 «ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος».

(11) Οὕτω, ἐν Ματ. 17, 22. Μαρ. 9, 31. Λου. 9, 44. καὶ 24, 7 διὰ τῆς γενικῆς φρασσεως «εἰς χεῖρας ἀνθρώπων» δηλοῦνται οἱ αὐτοὶ καὶ ἐν Ματ. 16, 21, 20, 18. ὀρισμένως ἐκφερόμενοι, **πρεσβύτε- ροι καὶ ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς**. Ἐν Ἰω. 11, 50, 18, 4. προβάλλον ὁ Καϊάφας, «ὅτι συμφέρει ἕνα εἰς ἄνθρωπος ἀποθνή- νη ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ ὄλον τὸ ἔθνος ἀπόληται», ὑπὸ τὸν ἕνα τοῦτον ἔννοεῖ βεβαίως τὸν Ἰησοῦν ἀλλ' ἐκφερομένη ἀορίστως ἢ ἐν- νοια λαμβάνει χροιάν ἀξιώματος γενικοῦ.

(12) Οὕτω πρβλ. τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς τοῦ πρώτου καὶ τοῦ δευτέρου ἀνθρ. ὡς δύο ἀρχηγῶν καὶ ἀντιπροσώπων τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ μὲν τῆς κατὰ σάρκα ζωῆς καὶ τοῦ θανά-

4. Ἐν δὲ τῇ γενικῇ αὐτῆς ἐκδοχῇ, πολλάκις ἐν ρητῇ ἢ σιωπηλῇ ἀντιθέσει πρὸς ἄλλα ὄντα ἀνωτέρας ἢ κατω- τέρας φύσεως, ἀπαντᾷ ἡ λέξις ἐν πᾶσι τοῖς βιβλίοις τῆς Κ. Διαθήκης, τῶν ὀλιγοστίχων μόνων ἐπιστολῶν ἐξαιρου- μένων. Καὶ ὅσάκις μὲν παρακολουθεῖται τὸ ὄνομα ὑπό- τινος προσδιορισμοῦ εἰδοποιουῦ,(1) ἢ γενικῇ τῆς λέξεως ἔννοια εἰδικεύεται, καὶ δὴ οὕτως, ὥστε οἱ διὰ τοῦ προ- σδιορισμοῦ ἐκείνου οὕτως ἢ ἄλλως χαρακτηριζόμενοι πα- ρίστανται τρόπον τινὰ ὡς ἀποτελοῦντες ἰδίαν τάξιν καὶ κατηγορίαν. Ἐν ᾧ δηλονότι ὁ προσδιορισμὸς, ὁ τὴν γενι- κὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως εἰδικεύων, καθ' ἑαυτὸν ἐκφερό- μενός θὰ ἐχαρακτήριζε τὸ σημαίνόμενον πρόσωπον μᾶλλον ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν, ἢ ὡς πρὸς τὴν κατηγορίαν εἰς ἣν ἀνήκει, συνδεόμενος μετὰ τῆς λέξεως ἄνθρωπος χαρακτηρίζει αὐτὸν μᾶλλον ὡς πρὸς τὴν κα- τηγορίαν εἰς ἣν ἀνήκει ἢ ὡς πρὸς τὴν ιδιότητα αὐτοῦ καὶ ἐνέργειαν. Ὅπως δηλ. ὁ προσδιορισμὸς εἰδικεύει τὴν γενι- κὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως, τοιοῦτοτρόπως καὶ αὕτη δὲν μέ-

του. τοῦ δὲ Χριστοῦ τῆς κατὰ πνεῦμα ζωῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως, «ἐπειδὴ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νε- κρῶν» 1 Κορ. 15, 21, 45, 47. Ῥωμ. 5, 12, 15, 19.

(1) Λέγομεν προσδιορισμοῦ εἰδοποιουῦ, διότι πᾶς προσδιο- ρισμὸς δὲν εἶναι εἰδοποιός· διὰ νὰ εἶναι τοιοῦτος ἀνάγκη νὰ μὴ εἶναι ἐφ' ὁμοίωμα εἰς πᾶν τὸ γένος· ἐν Ῥώμ. 1, 23 «ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώ- που», ὁ προσδιορισμὸς φθαρτός δὲν ἰδικεύει τὴν γενικὴν ἔννοιαν τοῦ ἀνθρώπου, οὕτως ὥστε φθαρτός ἀνθρώπος νὰ εἶναι ἰδιαι- τέρα τις κατηγορία ἀνθρώπων· φθαρτοὶ εἶναι πάντες οἱ ἄνθρωποι.

νει ὅλως παθητικὴ ἀπέναντι ἐκείνου, ἀλλ' ἀντεπιδροῦ σφ-
 τως, ὥστε καὶ ὁ προσδιορισμὸς ὑφίσταται ἐν τῷ μέρει τὴν
 ἐπιρροὴν τῆς γενικῆς ἐννοίας. Ἐπὶ παραδείγματι τὸ τοῦ
 Ματ. 11, 19. Λου. 7, 34 « ἰδοὺ ἄνθρωπος φάγος καὶ οἴνο-
 πότης » ἀπλοῦστερον λεγόμενον σημαίνει· « νὰ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ποῦ ἀγαποῦν νὰ τρώγουν καὶ νὰ πίνουν » ἐνφ' ἢ αὐτὴ φράσις ἀνευ τῆς λέξεως ἄνθρωπος θὰ ἐσήμαινε ἀπλῶς νὰ ἕνας φαγᾶς καὶ μέθυσος. Μόνον δηλ. ἡ ἀν-
 τίληψις καὶ ἔκφρασις εἶνε διάφορος, ἢ ἔννοια κατ' οὐσί-
 αν εἶναι ἢ αὐτὴ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις. Τοῦτο δὲ ἐξη-
 γεῖ ἀρκούντως, διατὶ πολλάκις τοιαῦτα λεπτὰ διακρίσεις
 δὲν τηροῦνται. « Ὅπως ποτ' ἂν ἔχωσι ταῦτα, εὐρηται ἢ λέ-
 ξις συνηνωμένη μετὰ προσδιορισμῶν δηλωτικῶν ἐπιτη-
 δεύματος, τάξεως, ἀξιώματος, κλίσεως, ἔθνους(2)
 « ἄνθρωπος ἔμπορος » Ματ. 13, 45. « ἄνθρ. οἰκοδεσπότης »

(2) Μετὰ τοιούτων ὀνομάτων παρὰ τε τοῖς θύραθεν καὶ ἐν
 αὐτῇ τῇ Κ. Διαθήκῃ συνηθέστερον εὐρηται συνηνωμένη ἢ λέξις
 ἀνήθρ. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἀνωτέρω συνδυασμὸς δὲν εἶναι ἀσυνήθης παρὰ
 τοῖς θύραθεν· ἤδη παρ' Ὁμήρῳ ἄνθρ. δότις Ἰλ. 16, 26 β. Ὀδ.
 13, 123. Ἡ γνώμη γραμματικῶν τινῶν, ὅτι ἐν τῷ συνδυασμῷ τοῦ-
 τῷ ἢ λέξις ἄνθρωπος κείτοι περιφρονητικῶς, ὡς γενικὸς κανὼν δὲν
 εἶναι βᾶσιμος. Τὴν περιφρονητικὴν χροιάν, ἣν ὡς ἐκ τῆς διαθέσε-
 ως τοῦ λαλοῦντος, καθ' ἃ εἶδομεν, καὶ μόνῃ σῶσα λαμβάνει ἢ λέ-
 ξις ἐνίοτε, δύναται νὰ ἔχη βεβαίως καὶ ἐν ὁμοίοις συνδυασμοῖς ἐν
 ἀναλόγῃ διαθέσει τοῦ λαλοῦντος. Ἄλλ' ἐπιόχουσι καὶ παρ' αὐτῶν
 τῶν Ἀττικῶν παραδείγματα ἱκανὰ δευγύοντα τὸ ἀδιάφορον τῆς ἐκ-
 δοχῆς πρὸς Δημ. κατὰ Ἀνδροτίωνος 609 « τίνας ἐνεκα ἔδειξ καὶ ὕ-
 βριτες πολλας ἀνθρώπους καὶ τοὺς ταλαιπώρους μετόικους
 κτλ.

αὐτόθι, στχ. 52. 20, 1, « ἄνθρωπος βασιλεὺς » 18, 23. 22, 2
 « ἄνθρωπος ὑπ' ἐξουσίαν » Ματ. 8, 9. Λου. 7, 8. « ἄνθρωπος
 Κυρηναῖος » Ματ. 27, 32. « ἄνθρωπος Ἰουδαῖος » Πρ. 21, 39.
 « ἄνθρ. Ρωμαῖος » 22, 25. Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ ἑβραϊ-
 ζουσα φράσις « ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ » (*iche elohim*) κυρίως
 μὲν περὶ τῶν προφητῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, ὡς ἀνδρῶν
 ὅλως τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἀφιερωμένων, 2 Περ. 1,
 2, 1, (3) ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῶν λειτουργῶν τῆς Καινῆς
 Διαθήκης. 1 Τιμ. 6, 11. 2 Τιμ. 3, 17.— Ἄλλὰ καὶ μετὰ
 ἀπλοῦ ἐπιθετικοῦ προσδιορισμοῦ εὐρηται ἢ λέξις οὐχὶ
 σπανίως ἐνάρθρως· « ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ
 θησαυροῦ τῆς καρδίας ἐκβάλλει τὰ ἀγαθὰ καὶ ὁ ποιηρὸς
 ἄνθρωπος ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ ἐκβάλλει πονηρὰ »
 Ματ. 12, 35. Λου. 6, 45. καὶ πληθ. « οἱ ἀσεβεῖς ὄνθρω-
 ποι » 2 Περ. 3, 7.— συχνότερον ἀνάρθρως, « αἰρετικὸς
 ἄνθρωπος » Τιτ. 3, 10. ψυχικὸς ἄνθρ. » 1 Κορ. 2, 17. (4).

5. Ἄλλ' ὅπου εὐρηται τὸ ὄνομα ἀνευ τινὸς εἶδο-

(3) πρὸς 3. Βασίλ. 13, 1. 4 Βασίλ. 1, 9. Φίλ. περὶ Γ' γ. σελ.
 292c. « Θεοῦ δὲ ἄνθρωποι ἱερεῖς καὶ προφῆται »

(4) Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ Ματ. 25, 24; Λου. 19, 21. Ἰω. 9,
 16. Πρ. 4, 13. 1. Τιμ. 6, 5. 2 Τιμ. 2, 2— ὁσαύτως δὲ καὶ μετὰ
 μετοχικῶν προσδιορισμῶν Ρώμ. 1, 18. 2, 9. 10, 5. 14, 20.
 Γαλ. 3, 12. 5. 3. Ἀπ. 16, 2. Πρὸς καὶ Ρώμ. 4, 6. ἐνθα ἡ γενικὴ
 ἔννοια εἰδικεύεται διὰ τῆς ἐπιφρομένης ἀναφορικῆς προσέσεως·
 « ὅ ὁ Θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην ». — Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ Λουκ.
 2, 14 « ἐν ἀνθρώποις εὐδοκίας » (ἀντὶ τῆς κοινῆς γραφῆς ἐν ἀνθρ.
 εὐδοκία) ἐν ἀνθρώποις, οὔτενες εἰσὶ ἀξιοὶ τῆς θείας εὐ-
 δοκίας οἰκνίς εἰσιν ἐν ἀντικείμενα τῆς θείας εὐαρεσκείας.

ποιού προσδιορισμοῦ, φυλάττει πανταχοῦ (ἐννοεῖται, τῆς προδηλωθείσης ἀτομικῆς ἐκδοχῆς ἐξαιρουμένης) τὴν γενικὴν αὐτοῦ σημασίαν, τιθέμενον μάλιστα καὶ ὡς κατηγορούμενον ὡς πρὸς τὸ νὰ δηλωθῇ ὅτι πρόσωπόν τι ὀρισμένον δὲν ἀνήκει εἰς ἄλλην τινὰ τάξιν ὄντων καὶ δὴ ἀνωτέρων· «περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάσομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν.»(1) Πλείονος δὲ σαφηνείας καὶ ἀκριβείας χάριν σημειοῦμεν ἐνταῦθα, ὅτι εἶναι μὲν τῆς γενικῆς ἐννοίας γνώρισμα, ὅτι τὸ περὶ ἐνὸς λεγόμενον εἶναι ἐφαρμοσίμον ὡς πάντας, καὶ κατὰ λογικὴν ἀκολουθίαν ἡ γενικὴ ἐννοία εἶναι ταυτοχρόνως καὶ καθολικὴ κατ' οὐσίαν πλὴν ἢ λογικῆ αὐτῆ καὶ ἀναγκαῖα ἀκολουθία διακριτέα τῆς τοῦ λαλοῦντος ἀντιλήψεως καὶ παραστάσεως. Ὅπου ἡ γενικὴ ἐννοία παρίσταται κατὰ ποσὸν, εὐρηται ἡ λέξις παρακρουθουμένη ὑπὸ ὀνομάτων καὶ ἀντωνυμιῶν, καθολικὴν ἢ μβριστικὴν ἔχουσῶν σημασίαν, ὅποιαί πᾶς ἢ πάντες(2), οὐδεὶς ἢ μηδεὶς(3), οἱ λοιποὶ ἢ κατάλοιποι τῶν ἀνθ.(4) τὸ τρίτον τῶν ἀνθ.(5) πολλοὶ ἀνθρώπων(6)

(1) Ἰω. 10, 33, οὕτω καὶ Πρ. 10, 26, 14, 15. Ἰακ. 5, 17.

(2) Λου. 6, 26, 18, 4. Ἰω. 1, 9, 2, 10. Πρ. 17, 30. Ρωμ. 3, 4, 5, 12, 18, 12, 17, 18. 1 Κορ. 7, 7, 15, 19. 2 Κορ. 3, 2. Φίλ. 4, 5. Κολ. 1, 18. 1 Θεσ. 1, 15. 1 Τιμ. 2, 1. 4, 4, 10. Τίτ. 2, 11, 3, 2. Ἰακ. 1, 17.

(3) Ματ. 11, 2. Λου. 19, 30. πρ. 4, 17, 10, 28, 1. Τιμ. 6, 16. Ἰακ. 3, 8.

(4) Κορ. 18, 11. πρ. 15, 17. Ἄπ. 9, 20.

(5) Ἄπ. 9, 15, 18.

(6) Ἄπ. 8, 11.

πάν ἔθνος ἀνθρώπων(7), καὶ ἐρωτηματικῶς τίς ἀνθρώπων;(8), τίς ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος;(9). Ὅπου ὅμως τοιοῦτόν τι δὲν εὐρίσκεται ἡ ἀντίληψις καὶ παραστάσις εἶναι γενικὴ κατ' ἐννοίαν, οὐδὲ δυνάμεθα πάντοτε καὶ πανταχοῦ νὰ ἀντικαταστήσωμεν αὐτὴν δι' ἰσοδυνάμον κατὰ ποσὸν καθολικῆς ἐννοίας. Ὅπως ποτ' ἂν ἦ τοῦτο, ἐκφέρεται καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις ἀνάρθως καὶ ἀνάρθως, διαφόρως μὲν κατὰ τὴν ἀντίληψιν, ἀδιαφόρως δὲ κατ' οὐσίαν, διότι ἡ μὲν ἀνάρθως χρῆσις παρίσται τὸν ἄνθρωπον, ὡς τὸ γνωστὸν καὶ ὀρισμένον τοῦτο ὄν, ὅπερ καλεῖται ἄνθρωπος, ἡ δὲ ἀνάρθως χρῆσις παρίσται αὐτὸν ὡς ὄν τι ᾧ ὄνομα ἄνθρωπος. Οὐδὲ πρέπει νὰ συγχέηται ἡ γενικὴ αὕτη καὶ ἀόριστος χρῆσις μετὰ τῆς ἀτομικῆς καὶ ἀορίστου τῆς λέξεως ἐκδοχῆς, διότι ἐνταῦθα μὲν τὰ ἰδιαίτερα καὶ ἀτομικὰ ἐνὸς, ἔστω καὶ ἀγνώστου προσώπου, χαρακτηριστικὰ διακρίνουσιν αὐτὸν παντὸς ἄλλου, τὸ δὲ περὶ ἐνὸς ὡς τοιούτου λεγόμενον δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοζῆται καὶ εἰς πάντα ἄλλον, ἐνῶ τούναντίον ἐν τῇ γενικῇ ἐκδοχῇ, καὶ περὶ ἐνὸς μόνον ἐὰν ὁ λόγος φαίνεται ὢν, ὁ εἰς οὗτος δύναται νὰ ἦναι οἷοσδήποτε· διότι δὲν πρόκειται περὶ τινος προσώπου ἔχοντος τὰ καὶ τὰ αὐτῶ καὶ μόνῳ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ, ἀλλὰ περὶ τινος οἷοσδήποτε, ἔχοντος τὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις κοινὰ γνωρίσματα. Οὐ-

(7) Πρ. 17, 26.

(8) 1 Κορ. 2, 11.

(9) Ματ. 7, 9, 12, 11. Λου. 15, 4.

τως ὁ Ἀπόστολος, θέλων νὰ τονίσῃ τὴν θεῖαν ἀρχὴν τοῦ ἀποστολικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος καὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ κηρυττομένης εὐαγγελικῆς ἀληθείας, λέγει ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς: »Παῦλος, ἀπόστολος οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων, οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ πατρὸς» καὶ μικρὸν κατωτέρω στχ. 11· «γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ἐξ ἐμοῦ ὅτι οὐκ ἔστι κατὰ ἄνθρωπον· οὐδὲ γὰρ ἐγὼ παρά ἀνθρώπου παρέλαβον αὐτὸ οὔτε ἐδιδάχην, ἀλλὰ δι' ἀποκαλύψεως Ἰησοῦ Χριστοῦ» Ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ἔχομεν τὴν καθαρῶς γενικὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως· ὁ Ἀπόστολος ἤεν θέλει νὰ τονίσῃ τὴν ἰδέαν ὅτι παρά τινος τοιούτου ἢ τοιούτου ἀνθρώπου δὲν ἔχει παραλάβει τὸ ἀποστολικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, ἀλλ' ὅτι οἱ παρ' ὧν καὶ δι' ὧν αὐτὸ παρέλαβε δὲν εἶναι ἄνθρωποι, ἀλλ' εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός, αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς Χριστός.

Καὶ ὁ μὲν ἑναρθρὸς ἐνικός εὐρηταὶ καθ' ὅλην τὴν Καινὴν Διαθήκην μόνον εἰς ῥήσεις παροιμιώδη καὶ καθολικὴν χροιάν ἔχουσας· «οὐκ ἐπ' ἄρτι μόνον ζήσεται ὁ ἄνθρωπος» (1) «τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ' ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον» (2) «οὐ τὸ εἰσερχόμενον εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον ἐκ τοῦ στόματος τοῦτο κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον» (3) «ὁ νόμος κυριεύει

(*Ἐπεταὶ συνέχεια)

(1) Ματ. 4, 4. (κατὰ τὰς ἀθηναικωτέρας τῶν μαρτυριῶν ἀντὶ τῆς κοινῆς γραφῆς ἄνθρωπος) Λου. 4, 4.

(2) Ματ. 2, 27.

(3) Ματ. 15, 11, 18, 20. Ματ. 7, 15, 18, 20, 28.

Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ Ἡ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΕΝ ΡΩΣΣΙΑ

Ἡ σύνταξις τοῦ «Νέου Ποιμένος» ἀσιμῶς καταχωρεῖ τὴν κάτωθι πραγματείαν, ἀποτελοῦσαν ἀρχὴν σειράς σκιαγραφιῶν περὶ τῆς ἐν Ρωσίᾳ ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς ἐν τῇ παρουσίᾳ μεγάλῃ τῶν αὐτῶν ἀναστατώσει. Συγγραφεὺς τῶν σκιαγραφιῶν τούτων εἶνε ὁ ῥώσσος λόγιος Β. Σ. Πολιάνσκις, καθηγητὴς τοῦ δικαίου καὶ ἐξέχων παράγων ἐν Ρωσίᾳ. Ἡ ἐπανάστασις καταλαμβάνει τὸν κ. Πολιάνσκιον ἐν μέσῳ τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ ἀσχολιῶν ἐν Μόσχᾳ, ὅπου πρὸ τοῦ πολέμου ἤδη κατεῖχε ἐξέχουσαν κοινωνικὴν θέσιν. Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπαναστάσεως ὁ κ. Πολιάνσκις ἀφιέρωσε τὰς ἐαυτοῦ δυνάμεις εἰς τὸ κολοσσαιῶδες ἔργον τῆς ἐνώσεως τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ διὰ τῶν ἐνοριακῶν κοινοτήτων καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Πατριρχικοῦ ἀξιώματος ἐν Ρωσίᾳ. Μετὰ τῶν ἄλλων συνεργατῶν αὐτοῦ ἰδρύει ἐν Μόσχᾳ κατὰ τὸν μῆνα Ἀπριλίου τοῦ 1917. παρμύγιστον Σύνδεσμον ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, οὗτινος καὶ ἐκλέγεται πρόεδρος, προσελκύει δὲ εἰς συνεργασίαν ἐν τῷ σὺνδέσμῳ τούτῳ ἐξέχοντας ἄλλους παράγοντας, ἐν οἷς καὶ τὸν νθν Μακαριώτατον Πατριάρχην Μόσχας καὶ πάσης Ρωσσίας κ. Τύχωνα, ἀρχιεπίσκοπον Ἰεροσολάβης τότε διατελοῦντα, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1917. προαχθέντα εἰς τὴν Μητροπόλιν Μόσχας. Αἱ πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ Πατριαρχείου προσπάθειαι ἐπέβηθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας τὴν τελευταίαν στιγμήν, μικρὸν πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Μόσχας ὑπὸ τῶν Βολσεβίκων, ὅτε ἡ συνέδριάζουσα ἐν Μόσχᾳ μεγάλη Παρρωσικὴ Σύνοδος ὑπὸ τοὺς κράτους τῶν τηλεβόλων τοῦ διεξαγομένου ἐμφυλίου πολέμου ἐκλέγει ὡς Πατριάρχην Ρωσσίας τὸν Μητροπολίτην Μόσχας Τύχωνα, καταλα-

βόντα τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον ἀφοῦ ἤδη οἱ Βολσεβίκοι μετὰ δικτατορικὴν μάχην ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς Μόσχας εἶχον καταλάβῃ ἤδη αὐτήν. Διὰ τὴν τοιαύτην αὐτοῦ δράσιν, χαρακτηρισθεῖσαν ὡς ἔγκλημα κατὰ τοῦ βολσεβικοῦ καθεστώτος δ κ. Πολιάνοσκης καταδικάσθη ὑπὸ τῶν Βολσεβίκων εἰς θάνατον, ἐσώθη δὲ ὡς ἐκ θαύματος, φυγὼν καθ' ἣν στιγμήν οἱ πρὸς σύλληψιν αὐτοῦ σταλέντες ἵνα ἀπαγάγῃ καὶ τυφκίσωσιν αὐτὸν εἶχον ἤδη εἰσορμηθῆ εἰς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ. Ὁ κ. Πολιάνοσκης νῦν φιλοξενεῖται ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ σχεδὸν ἀπομεμονωμένη θέσις τῆς Ρωσσίας καθ' ὅλον τὸν χρόνον τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα ἐπανάστασις μετὰ παύσιν τῶν φρικαλεοτήτων αὐτῆς, προκαλεσασῶν τὸν ἀποκλεισμόν, ἐπεχώρισαν τελείως τὴν Ρωσίαν ἀπὸ παντὸς τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου, καὶ οὕτω ἐπὶ ἔτη ἤδη αἱ ἐκείθεν εἰδήσεις περὶ τῶν συμβαινόντων ἐν αὐτῇ ἀποστάζουσι πρὸς ἡμᾶς ἐν εἴδει ἐξαιρέσεως ὡς τυχαῖαι ἀνακοινώσεις τυχαίων πηγῶν, τὸσφ ὀλιγώτερον ἀξιοπιάστων, ὅσφ ἡ ἐξακρίβωσις αὐτῶν τυγχάνει ἐνίοτε ἀδύνατος σχεδόν.

Καὶ ὁμως τὰ συμβαίοντα νῦν ἐν τῇ ἀπομεμακρυσμένῃ Ρωσίᾳ εἶνε τόσον σηματικὰ, τόσον τεράστια ὡς φαινόμενα, καὶ τόσον σπουδαῖα διὰ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, ὥστε νὰ ἀποβαίῃ ἀδύνατος ἡ ἀδιαφορία ὡς πρὸς τὴν ρωστικὴν πραγματικότητα. Τὸ δράμα τὸ παιζόμενον εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Ρωσσίας μετὰ σημασίας διὰ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα, ἔκτος τοῦ ὅτι εἶνε διδακτικόν ὡς βαρὺ μάθημα διὰ τὰς ἄλλας χώρας, δεῖν νὰ προκαλέσῃ βαθὺν ἐνδιαφέρον καὶ διὰ τοῦτο ἔτι, ὅτι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ παρουσιάζεται ὡς ἄμεσος ἀπειλή καὶ κίνδυνος διὰ σύμπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ὅπου εἶνε γνωστὴ καὶ προσέφμεται ἡ λέξις «σο-

σιαλισμὸς» καὶ ὑπάρχουσιν οἱ ὑστέρικοι ἐκείνοι ἰδεολόγοι, οἵτινες ὀνομάζουσιν ἑαυτοὺς «σοσιαλιστὰς».

Ἐὰν ἐν χώρα τινὶ ὑπάρχῃ ὡς φαινόμενον ὁ σοσιαλισμὸς, ταύτην ἀνάγκη νὰ ἐνδιαφέρῃ ἡ ρωσικὴ «κοινωνικὴ» ἐπανάστασις, ὡς καταστροφὴ δυνατὴ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ. Ἄλλ' ἐξ ἴσου τὴν ἀνθρωπότητα πᾶσαν δεῖν νὰ ἐνδιαφέρωσι καὶ αἱ δυνάμεις ἐκείναι, αἵτινες παλαίουσιν κατὰ τῆς καταστροφῆς ταύτης, ἀποτελοῦσαι τὴν ὑγιᾶ ἀντίδρασιν καὶ τὸ ἀντιστάθμισμα κατὰ τῆς αἱματηρᾶς καὶ ἀγρίας λαίλαπος, ἣτις μαίνεται ἐν Ρωσίᾳ ἐν εἴδει κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς ἐκ τῶν κραταιότερων παραγόντων τῶν ἀντενεργούντων κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ ἰσχυρὰ δύναμις, ἣν δὲν ἔθραυσεν καὶ ἡ ἐπανάστασις αὐτῆ, ἡ δύναμις ἣτις ἀποτελεῖ βέβαιον καὶ ἀσφαλὲς ἐχέγγυον τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ρωσσίας καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῆς, τυγχάνει ἡ Ρωσικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, οὐ μόνον μὴ ὑποχωρήσασιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν κατ' οὐδὲν, ἀλλὰ τὸναντίον κατὰ τὰς θλιβεράς ταύτας διὰ τὴν Ρωσίαν ἡμέρας κραταιωθείσα ἐν μέσφ τῶν ἀτελευτήτων διωγμῶν, λάμψασα διὰ νέων ἀθλητῶν τῆς πίστεως καὶ τῆς εὐσεβείας, ἐνισχυθεῖσα ἀπείρως ἐν τῷ πυρὶ τῶν ἀληθῶς δαιμονικῶν δοκιμασιῶν καὶ πειρασμῶν, ὧν βρίθει ἡ παρούσα κατάστασις αὐτῆς, περὶ λυπος, ἀλλὰ ὑπερήφινος καὶ θριαμβεύουσα ταῦτα χρόνως.

Ἀφιερωθεὶς σειρὰν σκιαγραφιῶν εἰς τὴν σύγχρονον ρωσικὴν ἐκκλησιαστικὴν πραγματικότητα ἐν πλήρει συναισθήσει ὅτι ἡ μελέτη ἐν τῷ παρόντι καιρῷ τῆς πραγματικότητος ταύτης ἔχει ὀφειλετικῶς βαθεῖαν διδακτικὴν σημασίαν διὰ τὸν ἁλλοδαπὸν ὀρθόδοξον ἀναγνώστην, ὅστις ἴσως

αὔριον θὰ κληθῆ ὡς τέκνον τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας νὰ ὑπερασπισθῆ τὴν μητέρα αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, νὰ γίνῃ ὁμολογῆ τῆς τῆς ἑαυτοῦ ὀρθοδοξίας. Θὰ χαρῶ, ἐὰν ὁ ἀδελφὸς ἀναγνώστης ἐκ τῶν σκιαγραφιῶν μου τούτων, τῶν πενιχρῶν κατὰ τὸ τάλαντον, ἀλλὰ φιλαλήθων καὶ εἰλικρινῶν, ἀποκομίσῃ ἀπαξ ἐτι τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀπολύτου πολυτιμότητος τῆς ὀρθοδοξίας ὡς δυνάμεως, καθ' ἣς αἱ πύλαι τοῦ ᾄδου δὲν θὰ κατισχύσωσιν.

Μετὰ ἰδιαίτερας εὐχαριστήσεως ἀπευθύνω τὰς σκιαγραφίας ταύτας πρὸς τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην, ἵνα οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν, παρ' ὧν ἡμεῖς ποτε ἐδέχθημεν τὸ φῶς τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ εὐσεβείας ἴδωσι, μετὰ χίλια νῦν ἔτη, ὅτι ὁ σπόρος τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐν Ρωσσίᾳ δὲν ἔπεσεν ἐπὶ πετρώδους ἐδάφους, δὲν ἀπεπνίγη ἐν σκληραῖς καρδίαις, καὶ ὅτι τὰ ὄρνεα, οἱ κακοὶ ἐκεῖνοι κόρακες, οἵτινες τῶρα πετῶσιν ἐκεῖ, δὲν κατέφαγον αὐτόν. Ἐξ ἴδωσιν ὅτι μετὰ χίλια ἔτη ἡ μεγάλη λαϊκὴ Ρωσσία ἠδυνήθη νὰ διαφυλάξῃ τὴν πίστιν τῆς καὶ τὴν ὁμολογίαν καὶ νὰ στεφθῆ διὰ τοῦ ἀκανθίνου στεφάνου πρὸς σταυρικὰς βασάνους καὶ πάθη.

Ἴνα καλύτερον κατανοηθῆ ἡ σύγχρονος ρωσικὴ ἐκκλησιαστικὴ πραγματικότητα, ἀνάγκη νὰ ἀναδράμωμεν εἰς τὸ παρελθὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ρωσσίᾳ. λυπούμενος διὰ τὴν ἐξ ἀνάγκης παρέκκλισιν ταύτην, θὰ προσπαθῆσω νὰ διηγηθῶ ὡς οἷόν τε συντόμως εἰς τοὺς ἀναγνώστας περὶ τοῦ παρελθόντος τῆς Ρωσσικῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Χριστιανισμὸς εὕρισκει κατὰ τὸν Θ'. αἰῶνα τὸ ρωσικὸν ἔθνος ἀποτελοῦν εἶδος μεγάλου συνδέσμου φυλετικῶν πατριῶν, βιουσῶν διὰ τῶν κοινοτήτων αὐτῶν ὑπὸ τὴν πατριαρχικὴν ἐξουσίαν τῶν ἑαυτῶν ἀρχηγῶν, μεταξὺ τῶν καθ' ἑαυτῶν τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν τῆς λατρείας

Ἡ ἡγεμονικὴ ἐξουσία, ἣτις τὸ κατ' ἀρχὰς εἶχε μόνον πολεμικὴν σημασίαν, ἀρχίζει νὰ γίνηται ἐπαισθητὴ ἀπλῶς ἐν εἶδει σποραδικῶν καὶ λίαν σπανίων ἐπελάσεων τοῦ ἡγεμόνος ἢ τῶν στραταρχῶν αὐτοῦ πρὸς διεξαγωγὴν δικῶν ἢ ἐπιβολὴν τιμωρίας, κυρίως δὲ πρὸς συλλογὴν τῶν φόρων. Ἡ διοργανῶσις τοῦ λαοῦ εἰς κράτος, ἡ αὐξήσις τῶν καθαρῶς κρατικῆς σημασίας ἀναγκῶν, τὸ ἀναπτυσσόμενον ἐμπόριον καὶ αἱ διαρκεῖς σχέσεις μετὰ τῶν γειτόνων, καὶ κατὰ πρῶτον λόγον μετὰ τοῦ Βυζαντίου, ἀναγκάζουσι τὸν μέγαν δοῦκα τοῦ Κιέβου Βλαδήμιρον τὸν Ἅγιον, «νὰ σκεφθῆ περὶ τῆς διοργανώσεως τῆς γῆς», τουτέστι περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν ρωσικὴν ζωὴν σύστημά τι κρατικόν.

Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι εἰς τὸν ἡγεμόνα δὲν ἔλειπον παραδείγματα πρότυπα πρὸς μίμησιν. Περιεκκλώθη ὑπὸ τῶν προτάσεων διαφόρων ἔθνων, ἀλλ' ἡ ἐκλογὴ αὐτοῦ ἐστράφη πρὸς τὸ Βυζάντιον. Καὶ εὐλόγως. Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἡ ρωσικὴ καὶ ἡ βυζαντινὴ κοινωνία σημαντικῶς ἤδη προσεγγίζουσιν πρὸς ἀλλήλας. Οἱ ρῶσσοι εὕρισκονται εἰς διαρκεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ πολλοὶ ρῶσσοι διαρκῶς ἢ ἐπὶ μακρὸν διαμένουσιν ἐν τῇ Βασιλευούσῃ. Οὕτω λ.χ. εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ μάμμη αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος Βλαδημίρου ἡ ἁγία Ὀλγα ἐπὶ μακρὸν διέμενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐδῶ δὲ ἐβαπτίσθη ἢ ἰδίᾳ καὶ ἐβάπτισε καὶ ὅλην αὐτῆς τὴν ἀκολουθίαν. Ἀποτέλεσμα τῶν ζωηρῶν διπλωματικῶν σχέσεων ὑπήρξεν ὅτι ὁ δοῦξ Βλαδήμιρος νυμφεύεται τὴν ἀδελφὴν τῶν αυτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντίνου καὶ Βασιλείου Ἄνναν, δέχεται τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἀκολουθῶς βαπτίζει καὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ.

Τὰ ρωσικὰ χρονικά περιέχουσιν ἐνδιαφερόντως καὶ χαρακτηριστικὰς διηγήσεις, πὺς κατὰ τὰς πόλεις καὶ τὰς κοινότητας, διαταγῇ τοῦ ἡγεμόνος ἀπειρέποντο αἱ ἔθνικαὶ θεότητες, κατεστρέφοντο οἱ εἰδωλολατρικοὶ ναοὶ καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου αὐτῶν ἀνηγείραντο χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι, διωρίζοντο ἱερεῖς, ἀντικαθιστώντες τοὺς προτέρους θύτας καὶ μάγους. Ἡ ἀντικατάστασις αὕτη τῶν ἔθνικῶν εἰδώλων διὰ τῶν χριστιανικῶν ναῶν καὶ τῶν θυτῶν διὰ τῶν ἱερέων ἐγένετο τόσον ταχέως καὶ ἀμέσως, ὥστε ἐν τῇ λαϊκῇ συνειδήσει ὁ χριστιανισμὸς ἐνίστε ἐλάμβανε τὸ χρῶμα τῆς λατρείας, τὴν ὁποίαν ἀντικατέστησε. Πολλοὶ ἅγιοι προσέλαβον ἐπὶ τοῦ ρωσικοῦ ἐδάφους τὸν χαρακτήρα ἀρχαίων σλαυόρωσικῶν θεῶν. Ὁ ἅγ. Γεώργιος (23 Ἀπρ.) λ. χ. ἔλαβε τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ προστάτου τῶν ποιμνίων θεοῦ Βολδς, ὁ προφήτης Ἡλίας (20 Ἰουλίου) τοῦ θεοῦ τοῦ κεραυνοῦ Περον, τὸν κεραυνὸν ἤρχισαν νὰ ὀνομάζωσιν «ἄρμα τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ» κτλ. Ἄλλ' ὅμως ὁ λαὸς στερεῶς προσκειώθη πρὸς τὴν νέαν πίστιν καὶ μετὰ λίαν βραχὺ χρόνον βλέπομεν ὅλην τὴν Ρωσσίαν κατὰ τὴν διεύθυνσιν «ἀπὸ τῶν Βαριάγων πρὸς τοὺς Ἕλληνας», τ. ἔ. ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Βόλχοβ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Διέπρ, βεβαπτισμένην. Τὸ δικαστήριον τοῦ ἀρχιερέως καὶ ἡ ἐκκλησιαστικοδικοδικτικὴ ἱεραρχία ἀπέβησαν φαινόμενον κοινόν, τὸ πρῶτον ἐνώσαν ὅλην τὴν ἀρχαίαν Ρωσσίαν εἰς ἓν ὅλον ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐνὸς καὶ κοινοῦ κατ' ἀρχὰς δι' ὅλην τὴν Ρωσσίαν Μητροπολίτου, τοῦ Κιέβου. Μετὰ τοῦ φωτὸς τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἡ Ρωσσία ἔλαβε καὶ τὸ φῶς τῆς παιδείας, διαδοθέντων ἐν αὐτῇ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων ἐν ἀρχαίᾳ βουλγαρικῇ προσεγγιζούσῃ πρὸς τὴν ρωσικὴν γλῶσσαν. Ἐὰν τὸ ἐγγράμματον ἀπέβη ταχέως ὑποχρέωσις διὰ τοὺς ἱερεῖς,

τὰ ρωσικὰ μοναστήρια, ἰδίᾳ, τὸ τῆς Κοιμήσεως τῶν Σπηλαίων ἐν Κιέβω, ἀπέβησαν πραγματικὰ κέντρα μορφώσεως τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ ἀπέκτησαν τεραστίαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος, προσφερομένου πρὸς τοὺς μοναχοὺς μετὰ πολλῆς τιμῆς καὶ εὐμενείας. Αἱ παράδοσεις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας μαρτυροῦσι πὺς ὁ ἡγεμὼν ἐκάθιζε τοὺς μοναχοὺς εἰς τὴν ἡγεμονικὴν αὐτοῦ τράπεζαν, πὺς δὲν ἐτόλμα ἐφιππος νὰ πλησιάσῃ εἰς τοὺς τοίχους τῶν μοναστηρίων κτλ. κτλ. Παρατηρητέον ὅτι καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἀποικισμοῦ ἀκατοικητῶν μερῶν καθ' ὅλον τὸν ρυθμὸν τῆς ρωσικῆς ἱστορίας ἀποτελοῦν ἐκδούλευσιν τῶν μοναστηρίων, τῶν ὁποίων οἱ μοναχοὶ, ἐν τῇ ἐπιζητήσει ἀναχωρητηρίων, ἐγένοντο συνήθως οἱ πρῶτοι σκαπανεῖς τοῦ ἀποικισμοῦ, πραγματοποιουμένου ἀκολουθῶς ὑπὸ τῶν προσκυνητῶν, κατὰ χιλιάδας συρρέοντων πρὸς λήψιν τῆς εὐλογίας τοῦ τιμιωμένου γέροντος. Καὶ τὴν τοιαύτην σημασίαν τοῦ ρωσικοῦ ἀναχωρητισμοῦ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν οὐχὶ μόνον ὡς ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν ἐνίων μόνον ἀναχωρητῶν, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε ὡς φαινόμενον γενικόν.

Τὸ κύριον τοῦ κλήρου, ἰδίᾳ τῶν μοναχῶν, ἦτο μέγιστον.

Περὶ τῆς πολυαριθμοῦ ἀδελφότητος τῆς Λαύρας τοῦ Κιέβου ἐλέγετο μετὰ τὸν λαόν ὅτι τὸ ἥμισυ τῶν μοναχῶν ἔχουσι δυνάμιν κατὰ τοῦ πονηροῦ πνεύματος καὶ δύνανται νὰ ἐκδιώκωσι τοὺς δαίμονας. Μνημεῖον τῆς τοιαύτης ἐπιρροῆς τῆς Λαύρας χρησιμεύουσι νῦν τὰ σπήλαια, κατακόμβαι αὐτῆς, ὅπου ὁ λαὸς μεταβαίνει εἰς προσκύνησιν τῶν λειψάνων τῶν ἁγίων ἀσκητῶν τῆς Λαύρας, οἱ τάφοι τῶν ὁπαίων, ἀνερχόμενοι εἰς ἑκατοντάδας τινας, δὲν ἐθίγησαν καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν βολιβεβίκων, φοβηθέντων νὰ ταραξώσι τὰ ἱερά τὰντα κειμήλια καὶ νὰ προκαλέσωσι λαϊκὴν ταραχὴν.

Κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἡ ἐκκλησιαστικοδιοικητικὴ διοργάνωσις ἀπέβη πλέον μόνιμον φαινόμενον τοῦ ρωσικοῦ βίου, οἱ Τάταροι οἱ εἰσορμήσαντες κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἰς τὰς ρωσικὰς πεδιάδας καὶ κατακτήσαντες τὴν ἀρχαίαν Ρωσίαν, μετὰ τὴν διάλυσιν ἢ ἐξαφάνισιν πάσης στρατιωτικῆς ἢ πολιτικῆς ἀρχῆς, εὐρίσκουσι πανταχοῦ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν ἐκτὸς μικρῶν ἐξαιρέσεων σχεδὸν ἀπέπαφον καὶ εὐρέως ἐκμεταλλεύονται αὐτὴν ὑπὲρ τῶν σκοπῶν αὐτῶν, κυρίως πρὸς συλλογὴν τοῦ «γιασάκ» (φόρου). Ἐχρησιμοποιήθησαν ἰδίᾳ αἱ ὀργανώσεις τῶν ἐνοριῶν, ὅπου οἱ ἱερεῖς ἐκηρύχθησαν ὑπεύθυνοι προσωπικῶς διὰ τοὺς ἐνορίτας, ὅπως οἱ ἐπίσκοποι ἐκηρύσσοντο ὑπεύθυνοι διὰ τὰς ἐπαρχίας. Οἱ Τάταροι ἀγρύπνως παρηκολούθου τὴν ὅλην διοικητικὴν ρωσικὴν ὀργάνωσιν ἐκδίδοντες μετὰ μεγάλης μόνον προσοχῆς καὶ ἐξετάσεως τὰ διοριστήρια γράμματα, «γιαρλίκια», αὐτῶν πρὸς κατάληψιν τῶν μητροπολιτικῶν ἐδρῶν.

Δὲν θὰ περιβαρύνωμεν τὴν πραγματείαν ἡμῶν διὰ πολλῶν λεπτομερειῶν, λέγομεν ὅμως ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν διοργάνωσιν αὐτῆς τὸ Ρωσικὸν Ἔθνος ὀφείλει ὅτι ἡ Ταταρικὴ δεσποτεία δὲν κατέστρεψε τὴν ρωσικὴν αὐτοπαρξίαν, ἀλλ' ἀφήκε τὴν ρωσικὴν ζωὴν πᾶσαν νὰ ὑπάρχῃ ὅπως ὑπῆρχε πρὸ τῆς Ταταρικῆς εἰσβολῆς. Ἐὰν διὰ τοὺς Τατάρους ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ χρησιμοποιήσωσι τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν χάριν τῶν σκοπῶν αὐτῶν, ἐξ ἄλλου ἢ ὀργάνωσις αὕτη ἀκριβῶς παρεσκεύασε τὴν νίκην τοῦ ρωσικοῦ παλαιοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν κατακτητῶν καὶ ἐπήνεγκε τὸν ὄλεθρον τῶν Τατάρων καὶ τὴν ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ αὐτῶν.

(Ἔπεται συνέχεια)

II. Πολιάνσκις.

B. A. ΜΥΣΤΑΚΙΔΟΥ

ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Η ΚΑΘΟΛΟΥ ΠΑΙΔΕΥΣΙΣ, ΚΑΤΩΤΕΡΑ ΚΑΙ ΑΝΩΤΕΡΑ.

ΣΧΟΛΑΙ, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ, ΜΑΘΗΜΑΤΑ.

ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ, ΝΟΜΟΙ ΚΑΠ.

(Συνέχεια ἐκ σελίδος 800)

Ἡ κατ' οἶκον ἐκπαίδευσις περὶ τὸν εἰπεῖν ἀπέβλεπεν ἰδίως εἰς τὰς γυναῖκας, καίτοι δὲ αὕτη περιορίζετο εἰς τὴν στοιχειώδη τὴν, ἐγκύκλιον παιδευσιν, ἥς τὰς ἀρχαίως πολλάκις μετέδιδον αἱ καλὰι μητέρες, οὐχ ἥττον ἀπαντῶσιν καὶ γυναῖκες ἀξιολόγως μεμορφωμέναι, «αἱ τίνες μαιζόνων μαθημάτων ἀντελήφθησαν» περὶ οὗ ἄλλοτε.

Οἱ παιδευταὶ οὗτοι, οἱ διδάσκαλοι δῆλα δὲ, ἐπόλουν τὴν πνευματικὴν τροφήν τοῖς ἔχουσι ταύτης ἀνάγκην ἀντὶ τῆς ὕλικης, ἥς εἶχον καὶ αὐτοὶ ἀνάγκην ἵνα διαθρέψωσι τὸ ἀσθενὲν αὐτῶν σαρκοῦν, Πολλάκις ὁμοίως δὲ πρὸς τὰ γράμματα ἕηλος ἐπιμελοῦς μαθητοῦ προσέκρουεν εἰς τὰς ὕλικας ταύτας τῶν διδασκάλων ἀπαιτήσεις, ὡς ἔπαθε τοῦτο ὁ Ψελλὸς καὶ ἡ φιλοσόφως πάνυ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς φροντίσασα μήτηρ αὐτοῦ, ἥς ἡ κατ' ἐσπέραν θωπευτικὴ διδασκαλία καὶ καταναυκτικὴ προσευχὴ

προητοίμασαν τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ προκοπὴν καὶ μόρφωσιν(1). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ψελλὸς ἐλέγχει τοὺς διὰ τὸ χρηματίζεσθαι διδάσκοντας(2).

Καὶ ὁ διδάσκαλος ὅμως δὲν ἠδύνατο ἵνα καταλίπῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἢ τὴν πόλιν, ἐν ἧ ἦτο διωρισμένος, ἐὰν δὲν εἶχε τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν. Διοριζόμενος εἰς τινὰ πόλιν, εἶχε καθῆκον ἵνα μεταβῆ, ἄλλως ἐξηναγκάζετο πρὸς τοῦτο. Ὁ διδάσκαλος δὲν ἐδικαιόετο μαθητὴν δι' ἑλλειψιν δεκτικότητος ἢ ἑλλιπῆ πρόοδον ἢ ἀποκλείσῃ τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ, ἐὰν δὲ ὡς ἄνθρωπος καὶ αὐτὸς σάρκα φροῶν ἔπταιεν πταίσμα βαρὺ ἀπελύετο μὲν ἄλλ' ἢ ἀπολείσει αὐτὴ ἀναφέρετο εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ διοικητὴς τῆς Ἀχαΐας (Ἑλλάδος) θέλων ἵνα προβῆ εἰς παύσιν διδασκάλων ἐπὶ ὑποψία ὅτι αὐτοὶ ἐνεῖχοντο εἰς τὰς ἀταξίας τῶν φοιτητῶν ἐν Ἀθήναις δὲν ἐτόλμησεν ἀφ' ἑαυτοῦ ἵνα προβῆ εἰς τὸ μέτρον τοῦτο ἄλλ' ἀνηρέθη εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἐνῶ σήμερον τί γίνεται; Ἐρωτηθήτωσαν οἱ παθόντες, οἵτινες καὶ ἐπιθυμοῦντες δὲν δύνανται ὅλως ἵνα τῶν ὀπισθεν ἐπιλάθωνται κατὰ τὸν ἱερὸν Παῦλον.

Ἐν γένει δὲ παρατηρῶ ὅσον ἠδυνήθη ἵνα διακριθῶ κατὰ τὸ χρονικὸν διάστημα, ὅπερ ἦτό μοι προσμεμετρημένον, ὅτι αἱ προσπάθειαι οὐχὶ ὀλίγων αὐτοκρατόρων ἔτεινον εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς τάξεως τῶν διδασκάλων

(1) Σάθα, Μ. Β. τ. Δ' σ. XXXIII. Ἐντεῦθεν καὶ τὸ πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἐγκόμιον.

(2) Σάθα, Μ. Β. τ. Ε', 502-505.

ὑπὸ κοινωτικὴν καὶ ὄλικὴν ἔποψιν, ἐπεζήτησαν ἵνα ὑπαυκαυθῆ ὁ ζῆλος αὐτῶν κοπιῶντων. Οὐχ' ἦτιον ὡς τὰ ἀνθρώπινα, οὕτω ἢ αὐστηρὰ τήρησις καὶ πραγματικὴ ἐφαρμογὴ τῶν θεσμῶν τούτων ἐξηρτάτο ἐκ τε τῶν αὐτοκρατόρων αὐτῶν καὶ τῶν διδασκόντων· διότι κατὰ τοὺς αἰῶνας ἀπαντῶμεν καὶ πνευμένους καὶ τὰ βιβλία αὐτῶν παλοῦντας πρὸς συντήρησιν αὐτῶν, ὡς τοῦτο τελευταῖον καὶ πολλοὶ ἡμῶν τέως ἰδεολόγοι τὸ αὐτὸ ἔπραξαν ἢ ἀποδειχθῆ δι «τὰ βιβλία τρέφει ἡμᾶς»

I.

§ 22. ἈΘῆναι - Πανεπιστήμιον - Πρόδρομοις Χαλκοκονδύλου.— Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἐν δυνατῇ συντομῇ. Σταφῶμεν πρὸς τὰς Ἀθήνας. Αἱ Ἀθήναι ἦσαν ἕδαφος τῶν λόγων κατὰ τὸν Νοζιανζηνόν. Τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὸν Δ' καὶ Ε' αἰῶνα συνεκράτει τὴν αἴγλην αὐτοῦ, κατεῖχε τὰ πρωτεῖα τῆς συγκεντρώσεως ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν, ἢ δὲ φιλοσοφικῆ αὐτοῦ Σχολῆ(1) καὶ ἰδίας ἐπέκτητο προσόδους, διατηρουμένη καὶ ἐκ τῆς τῶν φοιτητῶν πληθύος, οἵτινες ἐκ τε τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, ἐκ τε τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Βι-

(1) ἦν ὁ Πλάτων ἔδρυσεν τῷ 387 ἐν τῷ κήπῳ τῆς Ἀκαδημίας διήρκεσε μέχρι τοῦ 329 μ. Χ. Κωνσταντινίδου II. ὑπάρχει τῷ 1879 ἐνασίμιος διατριβὴ ἐκ σελ: 39. Ἡ Ἀκαδημία ἦτοι πραγματεία περὶ τῆς Ἀθήναισι «Πλατωνικῆς Σχολῆς» ἦν δὲν εἶδον.

θυναίαν Πόντου τε καὶ Ἀρμενίας καὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλάδος εἰς τὸ κλειδὸν ἄστου πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς προσηχοντο. Τὸ ὄνομα τοῦ ἄστεος μόνον ἤσκει γοητεῖαν ἐπὶ τῶν νέων, οἵτινες καὶ μετὰ τινος πάθους ὑπερήσπιζον τὰ κατ' αὐτὸ ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὴν ΚΠ· ὁ πρὸς τοὺς ἀριστοτεχνικοὺς αὐτοῦ θησαυροὺς ἐνθουσιασμὸς ἐτηρεῖτο ἄσβεστος διὰ τε τῶν ρητόρων, τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν φιλοσόφων. Πάντες ἀπέβλεπον εἰς τὰς Ἀθήνας. Καὶ δὲν εἶχον δίκαιον;

Δὲν εἶχομεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἐνταῦθα μείζον τὸ δίκαιον καὶ ἐπιτακτικότερον μικροὶ τε καὶ μεγάλοι πάντοτε πρὸς τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος ἀτεινίζοντες, ὅτε οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν εἶχε ριφθῆ εἰς μέσον γνώμη περὶ ἀνυψώσεως τῆς Μεγάλῃς Σχολῆς εἰς Πανεπιστημιακὴν Σχολήν; Σχολῆς, τῆς πρεσβυγενοῦς, καθ' ἕλον τὸ Γένος, ἥς ἀπὸ ὀλιγίστων ἐτῶν ἐπιτηδεύσεως ἐπεζητεῖται ἡ τοῦ γοήτρου καὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτῆς ὑπομείωσις; Ἀνθυπεβάλομεν τῷ εἰσηγησάμενφ τοιαύτην τινὰ ἰδέαν ὅτι πρέπει ἡ Μ. Σχολή ἵνα ἐνισχυθῆ μόνον ὕλικῶς καὶ στηριχθῆ ἠθικῶς, πλατυνομένων μαθημάτων τινῶν, ἕως οὗ ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ὁ Παράκλητος, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διότι δὲν πρέπει ἵνα λησμονηθῆ ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι ἐθνικόν, εἶναι τὸ κέντρον ὅλων τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, εἶναι ὁ δεσμὸς τῆς μιᾶς ἑλληνικῆς ἰδέας ἐν τῷ μεγαλειῷ τῆς ἐπιστήμης, εἶναι ἡ ἐστία, ἐξ ἧς ἀκτινοβολοῦσιν αἱ φλογεραὶ τῆς ἐπιστήμης ἀκτῖνες ἀνά πᾶσαν τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἡ νεωτέρα ἀνθ' ἐπιστήμη ἀναξιογονομένη διὰ τῆς διορθουμένης ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὑπὸ τοιοῦ-

τον πνεῦμα ἐωρτάσθη ἡ πεντηκονταετηρίς τοῦ Πανεπιστημίου ἐν Ἀθήναις(1).

Εὐτυχῆ θεωρῶ ἑμαυτὸν σήμερον ὅτι δύναμαι τοῖς ἀναγνώσταις τῶν γραμμῶν τούτων ἵνα προσφέρω λίαν ἐπίκαιρον πρόβλημα τινὰ ἢ προφητείαν Χαλκοκονδύλου τοῦ Ἀθηναίου, τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀλώσεως ἀκμάσαντος καὶ περὶ τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἰδία τῶν τουρκικῶν πραγμάτων ἱστορίαν ἡμῖν ἀξίαν λόγου πολλοῦ καὶ ἐν καθαρῇ γλώσσῃ καταλιπόντος (1298-1463). Μεταχειρίζεται, λέγει, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μὴδὲ ἐκείνῳ γε πάνυ ἐκφραῦτως «ἔχον ἡμῖν, ὡς Ἑλληνικῆ ῥωνῆ ταῦτα διέξιμεν, ἐπεὶ ἦγε τῶν Ἑλλήνων ῥωνῆ πολλαχοῦ ἀνά τὴν οἰκουμένην διέσπαρται καί... κλέος μὲν αὐτῇ μέγα τὸ παραυτίκα, μείζον δὲ καὶ ἐσαυθίς, ὅποτε δὴ ἦναι βασιλείαν οὐ φαύλην Ἑλλήν γε αὐτὸς βασιλεὺς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐσόμενοι βασιλεῖς, οἱ δὲ καὶ οἱ τῶν Ἑλλήνων παῖδες συλλεγόμενοι κατὰ σφῶν αὐτῶν ἔθιμα ὡς ἥδιστα μὲν σφῶν αὐτοῖς, τοῖς δὲ ἄλλοις ὡς κράτιστα πόλιτεύοντο.» («πάλιν μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλιν δικά μας εἶναι(2).») Οἷα λαμπρὰ προφητεία ἐπαληθεύουσα ἵνα μὴ εἰπῶ ἐπαληθεύουσα(3).

(1) Καὶ ὁ γεῶφρων φοιτητὴς τότε ἠδύχησεν ἵνα συνορτάσῃ μετασχὼν καὶ τῆς φοιτητικῆς λαμπαδιοδρομίας.

(2) Ἐκδ. Βόννης σ. 4-5.

(3) Οἱ Τοῦρκοι ὅτι ἐπίστευσαν καὶ εἰς τὸ ἐτζέλ, εἰς τὸ κ.ε.μ.ε.τι ἐγνώριζαν ἤδη ὁ Χαλκοκονδύλης καὶ ἀνέγραψε τοῦτο ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ σ. 361 — «δαμονίως τὸ γένος τοῦτο τίθεται τῇ δόξῃ τῆς εἰμαρμένης, σχεδὸν καὶ οἱ ἄλλοι ὅσοι πρὸς τὴν τοῦ Μεχμέτσο θρησκείαν εἰσὶ τετραμμένοι.»

Ἐπιτρέχω τὸν περὶ Ἀθηνῶν λόγον, ἀφ' οὗ, ἵνα κατὰ Συνέσιον εἴπω, ἡ φιλοσοφία ἐξοκίσθη, λείπονται δὲ περινοστοῦντα θαυμάζειν τὴν Ἀκαδημαίαν τε καὶ τὸ Λύκειον καὶ νῆ Δία τὴν Ποικίλην Στοάν τὴν ἐπώνυμον τῆς Χρυσίππου φιλοσοφίας, νῦν οὐκέτι οὕσαν ποικίλην.»

ΙΑ.

§ 23 Ἀθήναι-ΚΠολις-Βηρυτὸς-Νομολογία. Πρὸς τοὺς διδασκάλους στοργή.— Καίτοι ὑπῆρχεν ἐν ΚΠ σχολή διὰ τὴν ἀνωτέραν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν, τὴν ἔξω παιδείαν, ὁ Ἰουστινιανὸς ἔχων ἐν νῶ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους ἐν πᾶσι καὶ τὴν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, τῇ βασιλίδι, συγκέντρωσιν καὶ αὐτῆς τῆς ἀνωτάτης παιδείσεως, διέταξεν ἵν' ἀπαγορευθῆ ἢ ἐν Ἀθήναις διδασκαλία τοῦ δικαίου καὶ τῆς φιλοσοφίας(1) «μήτε νόμιμα ἐξηγεῖσθαι μήτε φιλοσοφίαν διδάσκειν» διὰ νεωτέρου δὲ ἐδίκτου μετὰ τετραετίαν ἀπηγόρευσε τὴν διδασκαλίαν τοῦ δικαίου καὶ εἰς ὅλας τὰς πόλεις τῆς αὐτοκρατορίας καὶ περιώρισε αὐτὴν εἰς τὸ ἐν ΚΠ καὶ τὸ ἐν Βηρυτῶ πανεπιστήμιον (*Digest.* 7) Ἐκτοτε ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῶν Ἀθηνῶν ἤρξατο ἵνα ἐκ τοῦ ὕψους αὐτῆς ἐκπίπτῃ, ἡ ἐλευθερία ἐν ταῖς διδασκαλαῖς καὶ ταῖς συζητήσεσιν ἵνα παρακμάξῃ ὁ

(1) Μακάλ. 448,451 ἐκδ. Βόννης. Ὑπάρχει Βιβλίον τοῦ Laborde des écoles de droit dans l'Empire d'Orient ἐκδομένον ἐν Βορδιγάλις τὸ 1912, ὅπερ δὲν εἶδον. Τοῦτο διὰ τοὺς οικειότερον τὸ μέρος τοῦτο μελετήσαντας.

ιερός ὄφρις τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς πάλαι ποτέ, καὶ νῦν ἐξέφυγεν ἄλλ' ἵνα εὖρη ἄσυλον εἰς τὴν ΚΠολιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς(1) ἀφείλετο «τὰς σιτήσεις, ἃς οἱ πρότερον βεβασιλευκότες ἐκ τοῦ δημοσίου χορηγεῖσθαι τούτοις δὴ τοῖς ἐπιτηδεύμασι (εἰς ἰατροὺς δηλαδὴ καὶ εἰς διδασκάλους) ἔταξαν»(2). Ἐφ' ᾧ καὶ οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐπιστημῶν τούτων ὑπεχρεώθησαν ἵν' ἀπέλθωσιν εἰς ξένας χώρας, εἰς τὴν Περσίαν, ἐνθα ἔτυχον εὐμενοῦς ὑποδοχῆς, ἠξιώθησαν δὲ καὶ υπερασπίσεως παρὰ τοῦ κράτους Χοσρόου δι' ἰδίου ἀρθροῦ ἐν συνθήκῃ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος.

Σημειούσθω δὲ ὅτι ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἡ περίοδος τῆς Νομολογίας ἦτο τετραετής, τῷ ὑποδείξει τῶν οικειῶν διδασκάλων πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ἐγένετο πενταετής. Τῶν πέντε ἐτῶν τὰ μὲν τρία πρῶτα καθιεροῦντο εἰς ἀκροάσεις ὀρισμένων μαθημάτων, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς φροντιστήρια καὶ ἰδίας μελέτας, ἀφιεμένης εἰς τὴν προαίρεσιν τοῦ ὑποψηφίου τῆς ἐκλογῆς τοῦ πρὸς ἐξέτασιν χρόνου. Εὐτυχῶς σήμερον εἶναι γνωστὸν τὸ πρόγραμμα τῆς προΐουσης διδασκαλίας ἐν τῇ νομικῇ ἐπιστήμῃ ἄλλ' οὐ τῆς παρούσης ὥρας. Ὑπῆρχε μεγίστη ἀνάγκη Νοταρίων καὶ νομομαθῶν διὰ τὴν διοίκησιν τῆς εὐρείας αὐτοκρατορίας, νομομαθῶν ὅμως καλῶς κατηρητισμένων. Πρὸ ἐτῶν, ἤδη κατὰ τὸ 438 καὶ ὁ Θεοδοσίος καὶ ὁ Οὐάλεν-

(1) fatale inspiration concentrique, ὀνομάζει ὁ Rambaud ἢ «Κωνστ. Πορφυροννήτω» τὴν ἔμπνευσιν ταύτην τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

(2) Πρόκοπ. Ἀνέκδ. τ. III 1, ἐκδ. Teubner.

τιανός εξέφραζον ἐν Ἑδίκτῳ τὴν λύπην αὐτῶν διὰ τὴν ἔλλειψιν νομικῶν(2) οὐχὶ ὡς ἐν τῇ Δύσει κατὰ τοὺς χρό-
 νους τούτους καθ' οὓς οὐδεμία σχολὴ μεγάλη, ἀξία ὀνό-
 ματος, γινώσκειται ἐν ἣ ἡ κλασσικὴ παιδεία ἐδιδάσκειτο, καθ'
 οὓς ἡ ἐν γένει παιδεύσις ἐν τοῖς ἡθεσι τῶν καιρῶν δὲν
 προήγετο ἀνάλογος τῆς καταστάσεως τῶν μερῶν(3). Το-
 σαύτην δὲ μέριμναν ἐδείκνυεν ὁ Τουστινιανός περὶ τοῦ
 ἰδρύματος τούτου, ὥστε πολλάκις καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος προ-
 ἤδρευε τελετῶν ἐπὶ τῇ ἐπιδόσει τῶν διπλωμάτων, ὡς λέ-
 γομεν σήμερον, προσεφώνει διδασκάλους καὶ φραιτητάς ἵνα
 τοῖς μὲν εὐχαριστίας ἀπονείμῃ καὶ συστάσεις τινὰς εὐχη-
 θῇ, τοῖς δὲ ἵνα συγχαρῇ καὶ ἀξιῶσῃ ὅπως φανῶσιν ἀξιο-
 τῶν προσδοκιῶν αὐτοῦ τε καὶ τοῦ κράτους, καταλαμβάνον-
 τες ἐμπρεπούσας θέσεις καὶ ἀξίας τῶν γνώσεων αὐτῶν.

(Ἔπεται συνέχεια)

B. A. M.

(1) Παρὰ Diehl, Instituten: Constitut. Omnes 11.

(2) Ἐν τῷ Προλόγῳ τοῦ κώδ.

(3) Laviisse: Decadance Mérovingienne σ. 802 τῆς R. D. Mondos
 1886.

Ἡ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ἈΓΙΑΣ ΤΡΙΑΔΟΣ ἘΝ ΧΑΛΚῃ

(συνέχεια ἀπὸ σελ. 578.)

Ο σημερινὸς κατάλογος τῶν σωζομένων χειρογρά-
 φων τῆς Μονῆς περιέχει ἐν ὅλῳ 147 χειρόγραφα, ἐκ τῶν
 ὁποίων 58 μεμβράνια καὶ τὰ λοιπὰ χαρτῶα, ἐκ τῶν ὁποί-
 ων πάλιν 37 βομβύκνια, τὰ 106 ἐποχῆς τοῦ Γ'-ΙΣΤ' αἰ-
 ῶνος, τὰ δὲ λοιπὰ ἐποχῆς ἀδελφώτου, τὰ πλεῖστα ὁμῶς ἐκ-
 κλησιαστικῆς καὶ λειτουργικῆς ὕλης. Ἐκ τῶν 147 χειρο-
 γράφων πάλιν 40 μόνον φέρουσι τὴν ἔμμετρον τοῦ Μη-
 τροφάνου: ἀφιέρωσιν μετὰ τῆς ἰδιοχείρου αὐτοῦ ὑπο-
 γραφῆς, ἐκτὸς τριῶν, ἐχόντων ὑπογραφὴν Εὐθυμίου 17,
 ἂν καὶ μὴ ἔχοντα τὴν γνωστὴν σημείωσιν, ἐν τούτοις
 περιλαμβάνονται ἐν τῷ καταλόγῳ τοῦ Μητροφάνου, καὶ
 11 ἕτερα, παρόμοια τῶν ὁμοίων φρονῶ, ὅτι συνήνεθα
 ἐν τῷ ἀρχικῷ καταλόγῳ. Ἐν ὅλῳ, λοιπὸν, 68 χειρόγρα-
 φα περιεσώθησαν μέχρις ἡμῶν ἐκ τῶν ὑπερτριακοσίων.

Ἄλλὰ τόσα μόνον; ὄχι. ὑποθέτω, ὅτι τὰ περισσώθητα
 εἶναι περισσότερα καὶ ὅτι λεπτομερεστέρα ἐξακριβῶσις θὰ
 βεβαιώσῃ τὴν ὑπόθεσίν μου, διότι πολὺ πιθανὸν πολλὰ
 χειρόγραφα, κεχωρισμένως ἀναφερόμενα ἐν τῷ ἀρχικῷ
 καταλόγῳ, βραδύτερον νὰ ἐσταχάθησαν εἰς ἓν μόνον
 χειρόγραφον, καὶ ἄλλα, ἀναφερόμενα μόνον εἰς τὸν νεώ-
 τερον, νὰ ὑπάρχωσι καὶ μεταξὺ τῶν χειρογράφων ἐκεί-
 νων, τὰ ὅποια δὲν ἀναφέρονται ρητῶς εἰς τὸν ἀρχαῖον ἢ
 ἀναφέρονται μὲν, ἀλλὰ μετὰ τινῶν παραλλαγῶν, ἀφ' οὗ
 μάλιστα ἔχομεν ἱκανὰ χειρόγραφα, τῶν ὁποίων ἔλλειπει
 εἴτε ἡ ἀρχὴ εἴτε τὸ τέλος, τὰ ὅποια ὁμῶς πολὺ πιθανὸν νὰ
 ἔφερον εἰς τὰς πρώτας ἢ τελευταίας αὐτῶν σελίδας τὴν
 γνωστὴν ἔμμετρον σημείωσιν.

Συμπεραίνων ὅθεν, δύναμαι νὰ ἀποφανθῶ μετὰ τι-
 νος βεβαιότητος, ὅτι, ἂν ὄχι τὰ πλεῖστα, ἐξάπαντος ὁμῶς

τῆς ἡμίση τῶν πρώτων χειρογράφων τῆς μονῆς περιεσώθησαν πρὸς τιμὴν καὶ ἔπαινον τῶν πατέρων τῆς μονῆς, οἵτινες ἐν μέσῳ τόσων δυσχερειῶν κατὰ τοὺς στυγεροὺς ἐκείνους καιροὺς, μετὰ τόσας πυρκαϊὰς, σεισμοὺς, δηλώσεις, ἐπιδρομὰς καὶ ποικίλας ἐπιρροὰς ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, κατώρθωσαν νὰ διαφυλάξωσιν ἔστω καὶ τὰ ἡμίση, τὰ ὁποῖα εὐτυχῶς δὲν εἶναι καὶ τὰ χειρότερα, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἀνακληρώσωσι, κατὰ τὸ δυνατόν, τ' ἀπολεσθέντα, ὥστε νὰ ἔχωμεν σήμερον οὐκ ὀλίγα χειρόγραφα ἐν τῇ μονῇ, μὴ περιλαμβανόμενα εἰς τὸν κατάλογον τοῦ πατριάρχου Μητροφάνους.

§ II.

Καὶ τὰ κλαπέντα ἢ ἀπεμποληθέντα χειρόγραφα τῆς μονῆς τί ἀπέγειναν ἄρα γε; (85) Ἡθέλησα καὶ τοῦτο νὰ ἐξακριβώσω. Ἐφυλλομέτησα οὐκ ὀλίγους καταλόγους τῶν διαφόρων βιβλιοθηκῶν μονῶν, πατριαρχείων, πανεπιστημίων, ἵσους εἶχον προχείρους, καὶ δὲν μετενόησα, διότι

(85) Οἱ ἑρασταὶ τῶν χειρογράφων κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὡς λέγει ὁ Τραπεζίκης, ὁμοίᾳσον πρὸς τοὺς δαισιδαίμονας ἐκείνους οἵτινες θεωροῦσι τὴν κλοπὴν τῶν ἱερῶν λειψάνων οὐχὶ ὡς κλοπὴν, ἀλλ' ὡς εὐσεβῆ καὶ θεάρεστον. Κατὰ τὸν Louvand ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 205 πολλὰ χειρόγραφα τοῦ Μητροφάνους ἠγοράσθησαν ὑπὸ τοῦ Thomas Roe πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας παρὰ τῇ Πύλῃ καὶ προσφέρθησαν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὴν Βόλδερν Βιβλιοθήκην τῆς Ὁξφόρδης ὅπου καὶ σήμερον εὑρίσκονται φέροντα τὸ ὄνομα τοῦ δωρητοῦ.

εὔρον ἰκανὰ χειρόγραφα, κοσμοῦντα σήμερον ταύτην ἢ ἐκείνην τὴν βιβλιοθήκην· οὕτως ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ Bodleian τῆς Ὁξφόρδης εὔρον τὰ ἐξῆς χειρόγραφα, δωρηθέντα αὐτῇ κατὰ τὸ 1628 ὑπὸ τοῦ τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἀγγλίας Θωμᾶ Roe, φέροντα πάντα τὴν γνωστὴν σημεῖωσιν τοῦ Μητροφάνους.

- 1) Τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 7, Ἐρμηνεῖα Εὐθυμίου τοῦ Ζιγαβηνοῦ εἰς τοὺς Ψαλμοὺς.
- 2) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 12, Ἱστορία Λαονίκου τοῦ Χαλκοκονδόλη.
- 3) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 14, Συμεῶν Seth κτλ.
- 4) Τὸ ἀριθμ. 18, Μανουὴλ τοῦ Φιλῆ.
- 5) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 22, Νουήτα τοῦ Ἀχομινάτου.
- 6) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 23, Βίος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

7) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 28, *Volume de mélange*.

Εὔρον ἐπίσης εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς ἐν Χάλκῃ Ἐμπορικῆς Σχολῆς τὰ ἐξῆς, φέροντα ἐπίσης τὴν σημεῖωσιν τοῦ Μητροφάνους.

8) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 29, Τυπικὸν, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους Αὐγούστου, καὶ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φερισίου μέχρι τῶν Ἁγίων Πάντων.

9) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 50, Μηνιαῖον Φεβρουαρίου καὶ Μαρτίου.

10) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 60, Μηνιαῖον Φεβρουαρίου καὶ Μαρτίου.

11) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 73, Μηνιαῖον τοῦ Αὐγούστου.

Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγίου τάφου.

12) Τὸ ὑπ' ἀριθμ. 244 μεμβράνινον χειρόγραφον τοῦ ΙΔ' αἰῶνος, περιέχον λόγους διαφόρων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῆς γνωστῆς ἐπιγραφῆς.

13) Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων ἐπίσης ὑπάρχει ὑπ' ἀριθμ. 244 τεῦχος μεμβράνινον τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, φέρον τὴν γνωστὴν τοῦ Μητροφάνου σημείωσιν

14) Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς τὸ περίπυστον χειρόγραφον τῆς Αὐτοκρατορίας Αἰκατερίνης.

15) Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθμ. 98 χειρόγραφον τῆς ἐν Μόσχῃ Συνοδικῆς βιβλιοθήκης (τριῆμα τῶν ἐλληνικῶν χειρογράφων τῆς ἐν Κρεμλίτῃ Βιβλιοθήκης ἐν σελ. 52 σελ. 207 ὑπάρχει χειρόγραφον Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ κατὰ Βαλαάμ καὶ Ἀκινδύνου ἔχον τὴν ἐξῆς σημείωσιν. «Ἡ παροῦσα βιβλος γέγραπται παρ' ἐμοῦ Ἰλαρίωνος ἱερομονάχου τοῦ Γραδενίγου, ἐν τῇ τῆς ὑπερουσίου τριάδος τῆς ἐν Χάλκῃ Μονῆς κατὰ τὸ αχζ'. τὸ σωτήριον Νοεμβρίου κα'. γέγραπται δι' ἡμερῶν λβ'.»

16) Ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου ὑπάρχει Κώδιξ χάρτινος ὑπ' ἀριθμ. 1361 (0,20 X 0,210) ἀκέφαλος καὶ ἀτελής. Χρονογραφία συγχρονιστικὴ τῆς ἐλληνικῆς ρωμαϊκῆς καὶ ἰουδαϊκῆς ἱστορίας. Ὁ Κώδιξ οὗτος ἀνήκειν εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἱερᾶς ἡμῶν Μονῆς καθὼς δείκνυται ἐκ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς κειμένης ἐπὶ τῆς τελευταίας πινακίδος ἐσωτερικῶς: «αὕτη ἡ βιβλος πέφυκεν, τῆς παντουργοῦ τριάδος, καὶ ὅστις βουλευθῆ (οὕτω) ποτε, ταύτην ἀποξενό-

σει (οὕτω) κεχωρισμένος ἔσεσθε (οὕτω) τῆς δεξιᾶς μερίδος» ἢ συνήθης ἐπιγραφή τῶν χειρογράφων μας.

Ἐπὶ δὲ τῆς πρώτης, πινακίδος ἐσωτερικῶς φέρονται τάδε: «ἢ μὲν χεῖρ γράφει... τὴν βήβλον (οὕτω) ταύτην σαπίσεται ν... καὶ γένοι (οὕτω) ὡς κόνις, ἢ δὲ βήβλος (οὕτω) αὕτη ἔστιν (οὕτω) εἰς ἀπεράντους αἰῶνας— 1765 σептемβρίου 10, ὁ Ἰγνάτιος τοῦ Σάββα Σαράφ. (Σαράφογλου). ὁ Ἰγνάτιος οὗτος Ἀδριανουπόλιτης τὴν πατριδα ἦν λόγιος ἱεροδιάκονος· συνεπῶς δὲν εἶναι ὅτ' ἀνωτέρω καλλιτεχνήσας.

§ 13.

Ὁ Ἀββᾶς Δομνίκος Σεστίνης κατὰ τὸ 1778 ἐπισκεφθεὶς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Μονῆς ἡμῶν ὡς ἐξῆς ἐκτίθησι τὰς ἐντυπώσεις του:

«Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐπανῆλθον εἰς Χάλκην ἵνα ἴδω τὰ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἁγίας Τριάδος χειρόγραφα, παραλαβὼν μετ' ἐμοῦ τὸν Διδάσκαλον (*Didiscalo*) τὸν συνήθη μου σύντροφον. Εὐθύς ὡς ἀπεβιβάσθη ἀνήλθον εἰς τὴν Μονὴν καὶ εὐτυχῶς δὲν μου παρενέβαλον δυσκολίας διὰ νὰ ἴδω τὴν βιβλιοθήκην. Εἰς αὐτὴν εἰσέρχονται διὰ μιᾶς πολὺ μικρᾶς θύρας εὐρισκομένης ἐν τῷ δωματίῳ ἱερῶν τινῶν. Εἶδον ἐκεῖ φύρδην μίγδην ἐπὶ πολλῶν τραπέζων ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἐκ μεμβράνης χειρόγραφα, τινὰ τῶν ὁποίων εἶνε κάλλιστα γεγραμμένα καὶ καλῶς διατηρημένα, ἐνῶ ἕτερα τυγχάνουσι ἀνευ ἀρχῆς καὶ τέλους πάντα εἶναι ἔργα τῶν ἁγίων Πατέρων, ὡς τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, τοῦ Ἁγίου Βασιλείου, τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου καὶ πλείστον ἄλλων

Διδάσκαλων. Μοι εἶπον ὅτι ἡ Βιβλιοθήκη αὕτη ἦτο τοῦ Πατριάρχου ἐκείνου... ὅστις κατάδιωχθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τὴν ἐπάνοδον αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου ἐξωρίσθη ἐν τῇ νήσῳ ταύτῃ, ἐνθα καὶ ἐτελεύτησεν. "Ἐπρεπε νὰ ἔχω πολλὰς ἡμέρας εἰς τὴν διάθεσίν μου διὰ νὰ ἐξετάσω καλῶς πάντα ταῦτα τὰ χειρόγραφα καὶ ὄχι ἡμίσειαν μόνον ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἠδυνήθην νὰ ἶδω εἰμὴ μόνον τὰ ἀκόλουθα μεμβράνια εἰς *folio* καὶ καλῶς διατηρημένα:

«Σύμταγμα καταστοιχειῶν τῶν ἐνπεριειλημμένων ἀπασῶν ὑποθέσεων τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις κανόσι πνευθέντα ἕμα καὶ ... τῷ ελοχιρῷ ἐν ἱερομονάχοις ματθαῖω...» «ἔργα τοῦ ἐπισκόπου Ἀθανασίου τῆς Ἀλεξανδρείας».

Ἡσύχιαν πρεσβὴν Ἱεροσολύμων σιγηρόντων. Δόδεκα Προφητῶν καὶ εσσιου, καὶ τοῦ Δανιήλ, τοῦ ἱσραήλου καὶ τοῦ ἔξεκκιήλ.» Ἐκαμεριον τοῦ ἁγίου Βασιλείου, ἔργον συντεθὲν παρὰ Θεοδώρου»

«Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν γρηγορίου ἐπισκοποῦ Ναζιανζίνου τὸν θεολόγον ἀπολογητῆς τῆς εἰς ποντηφῆς ἐνθικεων. «πρᾶξεις τῶν Ἀποστόλων»

Ἄλλοτερον χειρόγραφον ἔχει ὡς τίτλον: *ισον* τῆς Διαθήκης ἁγίου γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Εἰς τὸ τέλος βλέπει τις ταύτας τὰς λέξεις: Κληδόσιος πρεσβύτερος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τῶν *Episcopium* (;) (τῶν ἰκονιέων ἄρα γε;)

Μεταξὺ τῶν χειρογράφων τούτων πλείστα κατάστιχα καὶ λειτουργικὰ βιβλία, τινὰ τῶν ὁποίων ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ βελούδου βαθέως ἐρυθροῦ καὶ τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιήθησαν ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατριάρχου· ὑπάρχει ἐπίσης εἰς Ὅμηρον τὸν ὁποῖον δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξε-

τάσω καλῶς διότι ἠναγκάσθη νὰ ἐξέλθω τοῦ δωματίου διὰ νὰ μὴ ἀνησυχῶ τὸν παπᾶν εἰς τὸν ὁποῖον ἀγγῆκε καὶ ὅστις ἐπρόκειτο νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν».

Ὁ δὲ *Abbé Sevin* πρότερον κατὰ τὸ 1728 ἐπισκέφθεις τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπισκέφθη καὶ τὰς Μονὰς τῆς Χάλκης, ὡς καὶ τὴν ἡματέραν Μονήν. «καὶ οἱ ἡγούμενοι, ὡς λέγει ὁ ἐκδότης του(*)», δὲν τῷ παρέσχον ποσῶς δυσκολίας· εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἐκθάψῃ ἐκ τῶν μονῶν τούτων μερικὰ τεμάχια τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἀνέκδοτα· αἱ ἐπισκέψεις του αὐταὶ τῷ προσεκόρισαν ἐπι τοὺς λόγους τοῦ αὐτοῦ πατρὸς κατὰ τῶν Ἰουδαίων τὰ χειρόγραφα τῶν λόγων τούτων εἶναι πολὺ σπάνια, καθὼς καὶ τὰ τοῦ Θεοδομήτου ὅταν εἶνε ὁποσδήποτε παλαιὰ, καὶ ὅμως ἐξ αὐτῶν περιήλθον εἰς χεῖρας του πέντε μεγάλοι τόμοι, πάντες ἀρχαιότατοι. Ἐν τῇ αὐτῇ ἐπίσης μονῇ εὑρε τὸ ρωμαντικὸν βιβλίον τοῦ Ἰωάσαφ καὶ ἐρμηνεῖαν εἰς τὸν ἅγιον Λουκᾶν, ἔργον τοῦ Ἰτίου, ὡς νομίζει, ἐπισκόπου Βόστρων. Ἀμφοτέρω τὰ χειρόγραφα ταῦτα φαίνονται ἔργα τοῦ δεκάτου αἰῶνος, τὸ πρῶτον μάλιστα εἶνε πλήρες μικρογραφιῶν (*miniatures*) τῶν πλείστων κάλλιστα διατηρουμένων.

Ἡ Συλλογὴ ἀναμφιβόλως θὰ ἦτο ἀφθονωτέρα ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν παραδεδομένοι σήμερον εἰς τὴν πλέον παχυλὴν ἀγνοίαν. Τὰ χειρόγραφα τῶν εἶναι συνήθως κεκλεισμένα εἰς τὸ μᾶλλον ἀκατάλληλον δωμάτιον, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ ὀλιγώτερον συχναζόμενον τῆς μονῆς, οὐδεὶς

(*) *Lettres sur Constantinople* de M. L'Abbé Sevin σ. 32

προτρέπεται νὰ τὰ ἀναγιώσῃ καὶ μένουσιν οὕτω λεία τῶν ἐντόμων καὶ τῆς κόνεως! Εἰς μίαν μονὴν τῶν Πριγκηπον- νήσων (πιθανῶς τὴν ἡμετέραν) τῷ ἐπέδειξαν περὶ τὰ δια- κόσια χειρόγραφα καὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν χειρογρά- φων δὲν τῷ ἀπέβη δυνατόν νὰ ἀθροίσῃ τριάκοντα φύλ- λα τὰ ὅποια νὰ εἶναι ὁλόκληρα». Φρονῶ, ὅτι ὁ πατὴρ *Sevin* εἶναι πολὺ ἀσθηρὸς διότι μεθ' ὅλην τὴν φθορὰν, τὴν ὅποیان ἀληθῶς ὑπέστησαν τὰ χειρόγραφα τῶν τῆς ἡμετέρας Μονῆς, ὅσων καὶ τῆς Παναγίας, ἐν τούτοις τὰ περισσότερα διατηρήθησαν ἐν καλλίστῃ καταστάσει καὶ σή- μερον ἔτι ἀποτελοῦσι τὸν κόσμον καὶ ἐγκαύχημα τῶν βι- βλιοθηκῶν αὐτῶν.

Τὰς αὐτὰς κρίσεις περὶ τῶν χειρογράφων τῆς Μονῆς μας ἐκφέρει καὶ ὁ Σουηδὸς περιηγητὴς *Jakob Jonas Bjor- nstahls*(**) ὅστις κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1777 ἐπισκέφθη τὴν Μονὴν μας. «Τὴν ἐπομένην, λέγει, μετὰ μεσημβρίαν με- τέβην εἰς τὸ μοναστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος. Εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἐκκλησίας κρέμανται δύο κώδωνες καὶ δὴ εἰς ἓν δένδρον κυπαρίσσου. Ἐπεθεώρησα καὶ τὰ χειρόγραφα· εἶπε εἰς ἓν ἐλεεινὸν δωμάτιον σκεπασμένον μὲ σκόνην, φαγωμένα ἀπὸ σκώληκος καὶ ποντικῶν καὶ πολὺ κατε- στραμμένα ἐπίσης ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν· μοῦ ἐφάνη ὅτι ἀπὸ εἰδὸς αἰῶνος οὐδεὶς τὰ ἔχει ἐγγίσει, τῶσων σκονισμένα ἦσαν. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα εἶναι ἐν συνόλῳ ἑλληνικὰ διακόσια περίπου τὸν ἀριθμὸν συμπεριλαμβανομένων τῶν ἐδῶ εὐ-

(**) Ἐκτος τόμος τῶν ἐπιστολῶν του μεταφρασθεῖσων εἰς τὴν Γερμανικὴν ὑπὸ τοῦ Christian Bosmirich groskoid ἐν Λειψίᾳ 1783.

ρισκομένων καὶ ἐν Βενετίᾳ ἐκτυπωθέντων βιβλίων, τὰ ὁ- ποῖα εἶπε ἐκκλησιαστικὰ καὶ Συναξάρια· δὲν εὐρίσκον- ται εἰς καμμίαν ἀπολύτως· τάξιν τὸ ἓνα κεῖται ἐπὶ τοῦ ἄλ- λου καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὰ ἐρευνήσῃ κανεὶς ἄνευ ἀηδίας· δὲν ὑπάρχει καὶ κανεὶς κατάλογος αὐτῶν. Μετα- ξὺ ἄλλων εἶδον καὶ μεγάλους τόμους, οἱ ὅποιοι περιέχουν τὰς ὁμιλίας τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν πατέρων· ἐπίσης ὑπάρχουν καὶ τὰ εὐαγγέλια καὶ αἱ ἐπι- στολαὶ τοῦ Παύλου, εἰς ἓνα τόμον, εἰς τὸν ὅποιον ὑπάρ- χει ἡ Καινὴ Διαθήκη· Εὐρον ἐπίσης τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου ὠραῖα γεγραμμένην. Ἐπιστολὰς ὅμως τοῦ Ἰω- ἀννου δὲν εὐρον ἐκεῖ, οὔτε καὶ τὰς ἄλλας καθολικὰς ἐ- πιστολὰς. Προσέτι εὐρέθη καὶ χειρόγραφον τοῦ Ὀμι- ρου, εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος ἦτο τὸ χειρόγραφον ἐ- σχισμένον καὶ τῆδε κακεῖσε ἦσαν προσγεγραμμένα μὲ κόκ- κινην μελάνην σχόλια».

Εὐτυχῶς, ἐκτὸς τῶν μνημονευθέντων ἤδη 147 χειρο- γράφων, ἡ μονὴ κατέχει καὶ ἔτιερα 305, ἀποθησαυρι- σθέντα ἐν αὐτῇ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς ἱερᾶς Θεολογι- κῆς Σχολῆς· καθ' ἃ ἐκ παραδόσεως ἔχει ὁ κ. Μ. Γεδεών, ὁ Πατριάρχης Γερμανὸς ὁ Δ', ἰδρυτῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, μετέφερεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐν τῇ Πατριαρχικῇ Βι- βλιοθήκῃ ἀφισρωθεῖσαν βιβλιοθήκην τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μαυροκορδάτου(36). Ὡστε σήμερον ἐν τῇ Θεολ. Σχολῇ ἀποθησαυρίζονται ἐν ὄλῳ 452 χειρό-

(36) Μ. Γεδεών «Ἐκκλησ. Ἀλήθεια» τόμ. Δ', σελ. 55

γραφα ποικίλης ὕλης, κυρίως ὁμως λειτουργικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς.

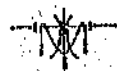
§ 13.

Ἐκτὸς τῶν χειρογράφων, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν κόσμον καὶ τὸ ἀγλίσμα τῆς μονῆς, οὐδὲν ἄλλο ἐκ τῶν τόσων ἀναθημάτων τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Μητροφάνους περιεσώθη ἐν τῇ μονῇ αὐτοῦ, ἐκτὸς 4 ἢ 5 εἰκότων καὶ ἑνὸς ἀντιμνησίου. Ὡς καὶ πρότερον εἶπομεν, Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος ἀναφέρει τὰς εἰκόνας εἰς τὸν Πατριάρχην Ἰωσήφ (1262) ἄλλ' ὡς ἡμεῖς ἀνέγνωμεν, ἀναφέρονται εἰς τὸν Πατριάρχην Ἰωάσαφ τὸν Μεγαλοπρεπῆ (1555), προκάτοχον τοῦ ἡμετέρου Μητροφάνους, ὅστις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διετέλει ἡγούμενος τῆς μονῆς. Τὸ δὲ ἀντιμνησίον ἐπὶ λινοῦ λευκοῦ ὑφάσματος διὰ χαλκοτύπου πλακῶς φέρει διὰ γραμμῶν κεφαλαιωδῶν τὴν ἐξῆς ἐπιγραφὴν: «†Θυσασιτήριον θεῖον καὶ ἱερὸν τοῦ τελείσθαι δι' αὐτοῦ τὰς θείας καὶ ἱερᾶς λειτουργίας ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας Κυρίου. Καθιερωθὲν καὶ καθαγιασθὲν κενῶ τῆς χάριτος τοῦ Παναγίου καὶ Ζωοαρχικοῦ Πνεύματος, ἐνθρονισθὲν δὲ παρὰ τοῦ παναγιατάτου δεσπότη τοῦ ἡμῶν τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου κυρίου Μητροφάνους ἐν ἔτει ζπ' λνδ. ιε' » (37)

(37) Βλέπε Ἐκκλησι. Ἀλήθειαν ἔτος ΑΗ'. τόμ. ΑΖ'. ἀριθ. 2 σελ. 12. ἐμὴν σημασίῳ «ὀλίγαι λέξεις περὶ Ἀντιμνησίων».

Τοῦ Πατριάρχου Μητροφάνους γνωρίζομεν καὶ μίαν ἄλλην πρᾶξιν, τὴν τελευταίαν ὑπὲρ τῆς μονῆς του. Ὁ αἰδίδιμος, θέλων νὰ προφυλάξῃ τὸ προσφιλὲς αὐτοῦ τέκνον ἀπὸ πάσης ἐξωτερικῆς ἐπιρροίας, ἀνέθετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἐπικυρώσας τὰ προαιώνια αὐτῆς δίκαια· «εἶτα, λέγει τὸ γνωστὸν Σιγγίλων τοῦ Πατριάρχου Γαβριὴλ, ὁ αἰδίδιμος καὶ ἀειμνήστος Πατριάρχης Μητροφάνης τῆς ἀρχαιοτάτης σταυροπηγίας καὶ ἀξίας τῆς ἐπιδαυριλευθείσης τῷ μοναστηρίῳ παρὰ τοῦ Πατριάρχου Νικολάου ἀνανεῶσαι αὐτὴν οὐκ ὤκνησεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ διὰ πατριαρχικοῦ συνοδικοῦ σιγγιλώδους γράμματος, ἐγκεχαραγμένου ἐν ἔτει ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἑπτακισχιλιοστῶ ἑβδομηκοστῶ ἑβδόμῳ (1569), ὅπερ παλαιγενὲς σιγγιλῶδες γράμμα ἐκεῖνου τοῦ ἀειμνήστου, ὑπογεγραμμένον καὶ παρὰ τοῦ τότε αἰδίδιμου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Σιλβέστρου, παρευρεθέντος καθ' ὃν καιρὸν ἐξεδόθη, ὡς ἔοικε, κατὰ τὴν βασιλεύουσαν, σωζόμενον ἐνεφανίσθη ἤδη τῇ ἡμῶν μετριότητι».

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Μητροφάνους.

ΜΕΡΟΣ Δ'.

Η ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ

ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΣΑΜΟΥΗΛ ΤΟΥ ΚΩΦΟΥ

§ I.

Είκοσι τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μητροφάνους ὁ Πατριάρχης Ραφαὴλ ἐξέδωκε τὸ 1604 ὑπὲρ τῆς μονῆς ἡμῶν τὸ κάτωθι γράμμα, ὅπερ εἶνε πολύτιμον ὄχι μόνον διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν μονῶν τῆς Παναγίας καὶ ἁγίας Τριάδος, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτὴν τὴν νεοσύστατον εἰς κοινότητα Χάλκης.

Ραφαὴλ ἐλέφ Θεοῦ κ.τ.λ.

«Τῆς ἡμῶν Μετριότητος σωματικῶς εἰς νῆσον Χάλκην ἀπελθούσης προσκυήσεως χάριν τῶν ἐν αὐτῇ εὐρισκομένων σεβασμίων καὶ πατριαρχικῶν δύο σταυροπηγίων τῆς τε ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου Μαρίας, καὶ συνοδικῶς προκαθημένης συνεδριαζόντων αὐτῇ καὶ τῶν παρατυχόντων τιμιωτάτων καὶ λογιωτάτων

κληρικῶν τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ χρησίμων ἀρχόντων, παραστάντες οἱ δεισιτάτοι καθηγούμενοι τῶν αὐτῶν θείων μοναστηρίων, διε ιερομόναχος Ἰωὴλ καὶ ὁ ἐν ιερομονάχοις κύριος Φιλόθεος μετὰ τῆς λοιπῆς αὐτῶν συνοδείας, ἐζήτησαν τοπικὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν γενέσθαι περὶ τῆς διαφορᾶς καὶ διενέξεως τῶν ὁρίων τῶν μοναστηρίων αὐτοῦ ὡς ἐν τῆς ἀληθείας φανείσης πάντοτε καὶ διαλυθῆ τὸ μεταξὺ σκάνδαλον καὶ ἡ μνησικακία, καὶ καθαρῶς καὶ ἀπαθῶς ὑμῶσι τὸ Θεὸν ἐν αὐτοῖς καὶ δοξολογῶσι. Καὶ ἡ Μετριότης ἡμῶν τὴν αἰτησιν αὐτῶν ὡς εὐλογον ἀποδεξαμένην παρ᾿αγένετο κατὰ τόπον καὶ ἀφορισμὸν μετὰ ὁμοφορίου καὶ ἐπιτραχηλίῳ ἐξεφώνησε εἰς τὸ μαρτυρηθῆναι τὴν ἀλήθειαν. Καὶ δὴ προσελθόντες, διε εὐλαβέστατος ἐν αὐτῇ τῇ νήσῳ χώρας παπᾶ κύριος Νικόλαος, ὁ υἱὸς τοῦ ποτε παπᾶ Λαζαρεῖ καὶ ἄλλοι τῶν χρησίμων γερόντων, ἡμαρτύρησαν παρόντων καὶ ἐκατέρων τῶν μερῶν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῆς πατριαρχείας τοῦ κυρίου Μητροφάνους, ἡγουμενεύοντος τότε ἐν τῇ ἑ Μονῇ Παναγίας τοῦ ἐλεήμονος Κυρίλλου τοῦ χρηματίσαντος μετὰ τὰ ταῦτα Νικαίας Μητροπολίτου ἀπεδείχθη καὶ ἀπεφάνθη οὕτως: Τὰ μὲν ἔρια καὶ καταθέσια τῆς σεβασμίας Μονῆς τῆς ἁγίας Τριάδος, ἵνα φάνωνται καὶ ᾧσιν ὑποκειμένα αὐτῇ ἀπὸ τῆς ἐνδον θαλάσσης πέτρας(38), ἤτις ὑπάρχει ἀναμέσον τοῦ μύλου αὐτῆς

(38) Ἄρχιμ. Γερμανοῦ Γρηγορά. Ἡ ἐν Χάλκῃ Θεολογικῇ Σχολῇ σελ. 2. ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Θεολ. Σχολῆς ἢ μάλλον ἐν τῷ θησαυροφυλακίῳ αὐτῆς φυλάσσονται τὰ πρωτότυπα ἐκ μεμβράνης πατριαρχικᾶ σιγγίλια ὑπὲρ τῆς Μονῆς ἡμῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους Γρηγορά ἐν τῇ ἀνω μνημονευομένῃ Βιβλιοθήκῃ κατὰ κεχωρημένα.

καὶ τοῦ ταρσανᾶ τῆς Παναγίας πλησίων τοῦ Καραπαπᾶ, ἀνερχόμενα τὰ ἴσα τῆς συκῆς, τοῦ χάνδακος καὶ τοῦ πρίνου εἰς τὴν δημοσίαν ὁδὸν τῆς Παναγίας ἔγγιστα πρὸς τοῦ μνήματος τῆς Μοσχينوῦς. Τὰ δὲ τῆς θείας Μονῆς τῆς Παναγίως μου ὑπάρχουσιν ἀπὸ τῆς αὐτῆς πέτρας καὶ ἔξω πρὸς τὰ μέρη τοῦ ταρσανᾶ αὐτῆς καὶ τῶν λοιπῶν ἀνερχομένων αὐτῆς τόπων ἰδίων. Τῆς ἀληθείας ἀναφανείσης τοιοῦτοτρόπως ὡς μαρτυρηθείσης καὶ ἀποδειχθείσης, ἡ Μετριότης ἡμῶν γράφουσα ἀποφαίνεται ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ διορίζεται ἵνα κατὰ τὴν αὐτὴν μαρτυρίαν τῆς τότε διανομῆς καὶ ἀποφάσεως, ἔχη ἐκάστη Μονὴ τοὺς ἰδίους αὐτῆς τόπους καὶ φυλάττῃ τὰ σύνορα αὐτῆς καὶ τὰ ὄρια καὶ μὴ τολμᾶσιν οἱ ἐν αὐτοῖς τοῖς μοναστηρίοις ἡγούμενοι οἱ τῶν καὶ οἱ μετὰ ταῦτα καὶ οἱ λοιποὶ συμονάζοντες αὐτοῖς ἔξω τῶν ὁρίων αὐτῶν καταπατεῖν καὶ ἰδιοποιεῖσθαι, ἐν βάρει ἀργίας καὶ ἀφορισμοῦ ἀλύτου τοῦ ἀπὸ Θεοῦ. Ἄν δὲ ὄνῃ καθηγούμενος τῆς Παναγίας παπᾶ Φιλόθεος ἢ καὶ ἄλλος τοῦ αὐτοῦ μοναστηρίου ἱερομόναχος καὶ μοναχὸς βουλευθῆ ἀνατρέψαι τὴν παροῦσαν εὐλογον ἀπόφασιν καὶ ἀγωγὴν τινα περὶ τούτου ποιῆσαι ὀψέ ποτε, ἀργὸς ἔστω πάσης ἱεροπραξίας καὶ ἀφορισμένος παρὰ Θεοῦ καὶ ἀσυγχώρητος. Ὅθεν καὶ εἰς διηγετικὴν τὴν ἀσφάλειαν ἐγένετο καὶ παρὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος πατριαρχικὸν συγγιλιῶδες γράμμα καὶ ἐπεδαθῆ τῇ διαληφθείσῃ Θείᾳ Μονῇ Ἁγίας Τριάδος.

Ἰνδικτικῶνος γ'. ζριγ' = 1604.

§ 2.

Ἡ Μονὴ ἡμῶν καθ' ὅλον τὸν 17 αἰῶνα διήλθε καὶ πάλιν ἡμέρας δυστυχίας καὶ ταλαιπωρίας, καὶ παρ' ὀλίγον νὰ περιέλθῃ εἰς τελείαν ἐρήμωσιν καθὼς μανθάνομεν ἐκ τῆς ἐξῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὅποιαν ὁ Ἠγούμενος αὐτῆς Διονύσιος ἀπέστειλεν πρὸς τὸν Μέγα Κνιέζην τῆς Μοσχοβίας.

«Τῷ μεγάλῳ καὶ περιφανεῖ καὶ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ συνετωτ τῷ ἀρχοντι καὶ ἡγεμόνι τῶν ἡγεμόνων, καὶ πρώτῳ τῶν προκαθεζομένων μεγιστάνων, μεγιστῳ κνιέζῃ καὶ σεβαστοκράτῳι βεζύρη τῆς κραταιᾶς καὶ ὑπερκειμένης ὀρθοδοξοτάτης βασιλείας Μοσχοβίας καὶ καθολικῷ ἐπιτρόπῳ κυρίῳ κυρίῳ τῷ κατὰ πάντα πρῶτεύοντι, οἱ ταπεινοὶ δοῦλοι καὶ εὐχέται αὐτῆς ἱερομόναχοι τε καὶ μοναχοὶ οἱ τὴν ἱερὰν οἰκοῦντες μονὴν τῆς Παναγίας καὶ ζωαρχικῆς Τριάδος τῆς ἐν τῇ νήσῳ Χάλκη δουλικὴν καὶ ἑδαφιαίαν μετάνοιαν καὶ προσκύνησιν ὀλοψύχως κομίζομεν, δεόμενοι τῆς μακαρίας καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδαιρέτου Τριάδος τοῦ ἐνὸς τῆ φύσει μόνου Θεοῦ, ἵνα στερεοῖ καὶ διαφυλλάττοι τὴν ὑψηλότητάτης, ἀνοσον, εὐθυμον, ὑγιά, εὐτυχῆ, καὶ μακρόβιον καὶ πάσης ἐναντίας ἀνώτερον ἀμήν.

Ἐγνωστὸν ἔστω τῷ κράτει τῆς θεοσεβείας σου αὐθέντα μέγα κνέζη καὶ ἐπέτροπε τῆς θεοσώστου βασιλείας Μοσχοβίας, κύριε — ὅτι τὸ σεβασμιον ἡμῶν καὶ ἱερὸν τοῦτο μοναστήριον, ὅπερ κείται πλησίον Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν γῆν πλησιάζουσαν ἐν τινὶ νήσῳ ὀνομαζομένη Χάλκη, ἀφ' ἧς καὶ ἡ Χαλκηδὼν τὴν ἔπονυ

μίαν ἐκτίσατο, ἀπεχὸν δὲ ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ εὖρος ὡς μίλια δεκαπέντε, ὑπῆρχε δὲ πρότερον στοῦδιον σοφίας καὶ μαθημάτων, οὐ μόνον μοναζόντων, ἀλλὰ καὶ βασιλέων καὶ ἀρχόντων. Ἐν δὲ τοῖς καιροῖς ἐν οἷς ἐπολεμεῖτο ἡ Κωνσταντινούπολις, Θεοῦ παραχωρήσει, ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν κατηδαφίσθη καὶ ἠρωμώθη ὑπ' αὐτῶν, ὕστερον δὲ ἐν τοῖς καιροῖς τῆς ἐπικρατείας Σουλτάν Σουλειμάνη ἀνεκαινίσθη παρὰ Μητροφάνου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ πάλιν παρὰ Ἱερεμίου ἐκάλωπίσθη καὶ εἶναι καὶ λέγεται πατριαρχικὸν σταυροπήγιον μέχρι τῆς σήμερον..... πλὴν αἱ τοῦ καιροῦ ἀνωμαλῆαι καὶ τὰ ἀπειρα βάρη τῶν ἐπικρατούντων Ἀγαρηνῶν μάλιστα τὰ νῦν νέα φορτία καὶ κεφαλοχαράτσια καὶ ἡ νέα βοήθεια αἵτινα ἐρρίφθησαν εἰς τὰ πτωχὰ μοναστήρια, ἐκλόμισαν ἡμᾶς καὶ ἐβύθισαν ψυχικῶς τε καὶ σωματικῶς καὶ ἐχρεώθημεν ὑπὲρ τιμὴν τῶν τῆς μονῆς πραγμάτων, καὶ πολλοὶ τῶν πατέρων ἔφυγον, καὶ οἱ ἐναπολειφθέντες οὐ μόνον τῆς ἐφημέρου τροφῆς ὕστερούμεθα ἀλλὰ καὶ πάνδεινα φυλάκας τε καὶ μάστιγας ὑποφέρομεν καθεκαστήν ἐπικαλούμενοι τὸν θάνατον ὡς εὐργέτην. Ὅθεν τὰ τοσαῦτα πάνδεινά θεωροῦντες τινες τῶν φρονίμων συνεβούλευσαν ἡμᾶς ὅπως καταφύγωμεν εἰς τὴν μεγάλην σκέπην τῆς θεοφυλάκτου ἡμῶν βασιλείας καὶ αἰτήσωμεν ἔλεος σωτηρίας. Ὅθεν καὶ μὴ ἔχοντες ἄλλην μετὰ Θεοῦ ἐλπίδα, συμφωνήσαμεν ἅπαντες ἐκλεξάμενοι τὸν πανοσιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ ἀρχιμανδριτῆν νέον, τὸν ἀγαπητὸν ἡμῶν ἀδελφὸν κύριον πα — μετὰ τῆς συνοδίας αὐτοῦ — ἱερομονάχῳ, τῷ κελάρῳ καὶ ἀγίῳ μοναχῷ — καὶ ἱεροδιάκονι — καὶ ἐπέμψαμεν αὐτοὺς ἐν τῷ ἔλεει τῆς βασιλείας ἡμῶν, ἀφιερῶντες αὐτῇ καὶ ὅλον τὸ ἱερὸν ἡμῶν τοῦτο καὶ σεβάσιμον μοναστήριον τῆς παναγίας Τριάδος

(*Ἔπεται συνέχεια)

† Ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος ΑΘΗΝΑΓΟΡΑΣ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΑΓΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

(συνέχεια ἀπὸ σελ. 480.)

Περιεχομένην ἐνεβάθυναν ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς οἱ Ἀππ., ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελάθοντο αὐτῆς, ἅτε οὐδεμίαν ἀφορμῆς δοθείσης, ὅπως ἐπιμνησθῶσιν αὐτῆς, ἐμνήσθησαν δ' αὐτῆς ἐπὶ τῇ πληρώσει αὐτῆς ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ Ἰησοῦ. Τὸ γεγονός τῆς ἀναστάσεως ἀνέμνησε τοῖς Ἀππ. τὴν περὶ αὐτῆς ἐν λόγῳ πρόβρῃσιν τοῦ Ἰησοῦ, δοῦσαν οὕτω ἀφορμὴν εἰς ἐπίρρωσιν τῆς πίστεως αὐτῶν εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ λόγου Αὐτοῦ καθόλου, ἐν τρόπον καὶ τῇ Γραφῇ καθόλου πληρωθεῖση ἐν ταῖς περὶ Χριστοῦ προρρήσεσιν αὐτῆς (πρβλ. στίχ. 17).

Ὁ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καθαρῆς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Ναοῦ ἐκτίθεται καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις ἱ. Εὐαγγελισταῖς (Μτθ. ΚΑ' 12-13. Μαρκ. ΙΑ' 15-17. Λουκ. ΙΘ' 55 κ. ἑ.) μετὰ διαφορῶν, καὶ δὴ παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸ τέλος (οὐχὶ δὲ τὴν ἀρχὴν) τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Κυρίου. Τοῦτου ἕνεκα οἱ ἀρχαῖοι Ἐξηγ. (δ Χρυσ. (1) ὁ Θεοφ. ὁ Ζιγ.) καὶ τῶν νεωτέρων οὐκ ὀλίγοι ἀποδέχονται ἐπανάληψιν τοῦ γεγονότος κατὰ τε τὴν ἀρχὴν τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τὸ τέλος αὐτῆς, τῶν

(1) «Ἐτερος μὲν Εὐαγγελιστῆς φησὶν, ὅτι ἐκβάλλον ἔλεος, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου σπήλαιον λιγαστῶν (Μτθ. ΚΑ' 13) οὗτος δὲ (δ' Ιω.) φησὶν οἶκον ἐμπορίου, οὐκ ἐναντίως ἀλλήλοις λέγοντες, ἀλλὰ δεικνύοντες, ὅτι ἐκ δευτέρου τοῦτο ἐποίησε, καὶ ὅτι οὐ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἀμφότερα γέγονεν, ἀλλὰ νῦν μὲν ἐν προσομίαις, νῦν δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ πάθος ἔλθων, τοῦτο ποιεῖ. Διὸ καὶ σφοδρότατον τοῖς λόγοις χρησάμενος σπήλαιον ἐκάλεσεν ἐνταῦθα ἐν δὲ τῇ ἀρχῇ τῶν σημείων οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὑπειμένη μάλλον τῇ ἐπιτιμήσει κέρρηται.»

τριῶν πρώτων Εὐαγγ. περιορισθέντων εἰς τὴν μνείαν τοῦ δευτέρου, (2) τοῦ δὲ Ἰω. μνημονεύσαντος τοῦ ὑπ' αὐτῶν παραλειφθέντος πρώτου καθαρισμοῦ. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς ἐπισήμου ταύτης πράξεως δύναται νὰ αἰτιολογηθῆ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῆς ἐμμονῆς τῶν Ἰουδαίων ἐν τῇ διὰ τῆς ἀγοραπωλησίας βεβηλώσει τοῦ Ἱεροῦ καὶ προσβολῇ κατὰ τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ διὰ τὸν συμβολικὸν καὶ τυπικὸν αὐτῆς χαρακτήρα, ὅς εἶχε πάντα λόγον νὰ τεθῆ ἀπ' ἀρχῆς πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν Ἰουδαίων, ἅτε χαρακτηριστικῶς ἀπεικονίζων τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἐπαναληφθῆ δὲ καὶ κατὰ τὸ τέλος μικρὸν πρὸ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἅτινα καὶ προδιετύπου. Κατὰ τὴν γνώμην ἄλλων Ἐξηγ. ὁ λόγος παρὰ πᾶσι τοῖς ἱ. Εὐαγγελιστοῖς περὶ ἑνὸς καὶ μόνου καθαρισμοῦ, γεγομένου ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τοὺς μὲν, ὅπερ πιθανώτερον, ἐν ἀρχῇ μόνον τῆς δημοσίου ἐνεργείας τοῦ Κυρίου, ὡς ἀκριβῶς φέρεται παρὰ τῷ Ἰω., κατὰ τοὺς δὲ, κατὰ τὸ τέλος αὐτῆς, ὡς ἐκτίθεται παρὰ τοῖς ἄλλοις ἱ. Εὐαγγ. Ἡ γνώμη αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν ἱ. Εὐαγγελιστῶν ἐξιστορήσεως τῶν λόγων καὶ ἔργων τοῦ Χριστοῦ κατὰ διὰφορον ὡς γνωστὸν σχέδιον, συνεπαγόμενον διάφορον, μὴ αὐστηρῶς πάντοτε χρονολογικὴν, διάταξιν τῆς ὕλης.

(2) « Ἀξιοσημείωτον, ὅτι καὶ παρ' αὐτοῖς (Μτ ΚΣΤ'. 61. Μρκ. ΙΔ' 58.) φέρονται μαρτυρούμενα τὰ κατὰ τὸν Ἰω. ἐπὶ τῷ καθαρισμῷ τοῦ Ἱεροῦ ρηθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ λέγοντες τὸν ναὸν τοῦτο κ.λ.τ.

Στίχ. 23-25. Ἡ ἀπὸ τῶν θαυμάτων ἀτελής πίστις.

Στίχ. 23. Δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν εἰς τὸ Ἱερὸν ἀνάβασιν Αὐτοῦ, — καθ' ἣν προσέβη εἰς τὸν ἀμέσως ἀνωτέρω περιγραφέντα καθαρισμὸν τοῦ Ἱεροῦ καὶ τὴν περὶ τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀναστάσεως Αὐτοῦ πρόβρῃσιν — ὁ Ἰησοῦς συνωδὰ τῷ Μεσσιακῷ Αὐτοῦ χαρακτήρι ἐπετέλεσε καὶ θαύματα. Τὴν ἐπὶ μέρους μνείαν τῶν θαυμάτων τούτων ἀντιπαρερχόμενος ὁ ἱ. Εὐαγγ. ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς μόνην τὴν ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐπίδρασιν αὐτῶν. Οἱ ταυτῶσμοι σχεδὸν προσδιορισμοὶ ἐν τῷ Πάσχα, ἐν τῇ ἑορτῇ, ἐν συναφείᾳ μετὰ τοῦ παρατατικοῦ ἦν (ὡς δὲ ἦν) δηλοῦσι πάντως τὴν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, 8 ἡμέρας, παραμονὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ (Πρβλ. Α' 12). Ταῦτόν πρὸς τὸ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν (πρβλ. Α' 12), ἀναδεικνυομένης τῆς ὕψους τῆς χριστιανικῆς ὁμολογίας, καθ' ἣν οἱ πιστεύοντες ὀνομάζουσι τὸν Ἰησοῦν καὶ ἀνομολογοῦσιν Αὐτόν, οἷος κατὰ τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἶνε Οὗτος. Ὅτι πρὸς τοῖς σημείοις, ἅτινα ἐπετέλεσεν ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐδίδασκεν ἐν τῷ Ἱερῷ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας αὐτόδηλον (πρβλ. καὶ Γ'. 2). Ἄλλ' ὁ ἱ. Εὐαγγ. μνημονεύει μόνον τῶν σημείων, ἅτε τὸν λόγον ποιούμενος περὶ τῶν ἐξ αἰτίας αὐτῶν πιστευσάντων.

Στίχ. 24. Ἐπισυνάπτεται παρατήρησις ἀναφερομένη εἰς τὸν Ἰησοῦν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς εἰς Αὐτόν — διὰ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίησε — πιστεύσαντας. Εἰς τὸν ἱ. Εὐαγγ.

καὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς συνοδεύοντας τὸν Χριστὸν μαθη-
 τὰς (στίχ. 22), ἐνεποίησε προδήλως πολλὴν ἐνεύπωσιν ἢ
 ἐπιφυλακτικότης μεθ' ἧς ὑπεδέξατο ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν τῶν
 ἐξ ἀφορηῆς τῶν θαυμάτων Αὐτοῦ μόνον πιστευσάντων,
 καὶ ἡ σχετικὴ ψυχρότης καὶ ἀδιαφορία μεθ' ἧς ἀνταπεκρί-
 θη πρὸς τὸν ἐνθουσιασμὸν αὐτῶν. Εἰς τὸν λόγον καὶ τὴν
 αἰτίαν τῆς τοιαύτης παραδόξου ἐκ πρώτης ὄψεως συμ-
 περιφορᾶς τοῦ Ἰησοῦ, εἰς ἣν δὲ ὁ Ἰωάννης ἐνεβάθυνε
 πάντως βαθμηδὸν, θεωρεῖ ἀναγκαῖον, ὅπως ἐπιστήσῃ τὴν
 προσοχὴν τῶν ἀναγνωστῶν αὐτοῦ. Ἐκεῖδὴ ἢ ἀπὸ τῶν θαυ-
 μάτων προκαλουμένη πίστις ἦτο ἀσταθῆς καὶ ἀβεβαία, ὁ
 Ἰησοῦς δὲν ἐδείκνυε πολλὴν πρὸς τοὺς οὕτω πιστεύοντας
 ἐμπιστοσύνην, δὲν ἐπεκοινωνεῖ δηλ. στενῶς μετ' αὐτῶν, οὐ-
 δὲ συνέκλεισεν αὐτοὺς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀμέσων ἀπα-
 δῶν Αὐτοῦ. «Οὐ προσείχε τοῖς ἔξωθεν ῥήμασι ταῖς καρδί-
 αῖς ἐμβατεύων αὐταῖς, καὶ πρὸς τὴν διάνοιαν εἰσιδῶν καὶ
 τὴν πρόσκαιρον αὐτῶν θερμότητα εἰδὼς σαφῶς, οὐκ ἐθάρα-
 ρει αὐτοῖς ὡς μαθηταῖς ἀληθισμένοις, οὐκ ἐνεχείριζε πάν-
 τα τὰ δόγματα αὐτοῖς, ὡς ἤδη βεβαίως πιστοῖς γενομέ-
 νοις.» Χρυσ. Ὁμ. Θεοφ. Διὰ τὸ γινώσκειν πάντας. Πα-
 ρέχεται ὁ λόγος τῆς ἐπιφυλακτικότητος τοῦ Ἰησοῦ, δια-
 γνόντος τὴν ἐπιπολαιότητα τῆς πίστεως τῶν διὰ τὰ σημεῖα
 πιστευσάντων. «Ἐκεῖνοι γὰρ ἀκριβέστεροι ἦσαν μαθηταὶ
 ὅσοι μὴ ἀπὸ σημείων προσήεσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς
 διδασκαλίας. Τοὺς μὲν γὰρ παχυτέρους τὰ σημεῖα ἐφείλ-
 κτο, τοὺς δὲ λογικωτέρους (ὁ Ζιγ. γράφει λεπτοτέρους)
 αἱ προφητεῖαι καὶ αἱ διδασκαλίαι. Ὅσοι γοῦν ἀπὸ διδα-
 σκαλίας καιροσύνθησαν, οὗτοι τῶν ἀπὸ σημείων ἦσαν βε-
 βαιότεροι (Χρυσ.), οἷς ἀρμόζει τὸ μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες

καὶ πιστεύσαντες. Αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε τί ἦν ἐν τῷ
 ἀνθρώπῳ. Ἐτερος λόγος αἰτιολογῶν τὴν ἐπιφυλακτικότη-
 τα τοῦ Ἰησοῦ (οὐκ ἐπίστευεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, στίχ. 24),
 χρησιμεύων δὲ εἰς πλείονα διασάφησιν καὶ τοῦ προηγου-
 μένου διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας. Οἱ ἄνθρωποι συ-
 νήθως διαγινώσκουσι τὸν ἑωῦν ἄνθρωπον παρα τοῖς ὁμοίοις
 αὐτῶν ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν (τῶν λόγων καὶ ἔργων),
 αἰτινες προσπίπτουσι εἰς τὰς αἰσθήσεις τῶν ἰδίων ἢ ἄλλων,
 ἀνακοινουμένων αὐτάς. Ὁ Ἰησοῦς οὔτε τοῦ πρώτου, οὔ-
 τε τοῦ δευτέρου μέσου (τῆς μαρτυρίας τῶν ἄλλων) ἐχρη-
 ζεν, ὅπως γνωρίσῃ περὶ τοῦ ἀνθρώπου (γενικῶς, περὶ
 παντὸς ἀνθρώπου), ὅπως γνωρίσῃ δηλ. τὰς βουλάς καὶ τὰ
 διανοήματα αὐτοῦ, διότι ἐν τῇ θείᾳ Αὐτοῦ φύσει(1) ἦτα-
 ζεν Ὁὗτος καρδίας καὶ νεφροῦς (πρβλ. Α' 42-50). Ὁλοθὲν
 δὴλον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦριστα παντὸς ἦτο ἄμοιρος καὶ τῆς
 κατ' ἀνθρώπον προσγινομένης ἐμπειρίας τῶν ἐν ἀνθρώ-
 ποῖς καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς.

Γ'. 1-21. Διάλεξις τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τοῦ Νικοδήμου.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἀνακαινιστικὸν ἀπὸ Θεοῦ ἠθικὸν
 δύναμις.

1-13. Ἀναγκαιότης τῆς ἠθικῆς ἀπὸ Θεοῦ ἀνα-
 καινίδεως, ἀδυνατῶν διὰ μόνων τῶν δυνάμε-
 ων τοῦ ἀνθρώπου.

Στίχ. 1. Ἰδὴ ὁ ἄλλος περιττὸς χαρακτηρισμὸς τοῦ
 Νικοδήμου διὰ ταῦ ἄνθρωπος ἀναπολῶν τῷ ἀναγνώστῃ

(1) «Τὸ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν ἀνθρώπων εἶδὲ (ναὶ τοῦ πλάσαν-
 τος κατὰ μίαν ἐστὶ Θεοῦ (πρβλ. Ἰσθ. ΙΖ' 10 Κ' 12)» Χρυσ.

τὰ ἀμέσως ἀνωτέρω (περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῷ ἀνθρώπῳ Β' 25) εἰρημένα περὶ τῶν διὰ τὰ σημεῖα, ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν Ἱερουσολύμοις, πιστευσάντων, ἀλλ' ἴδια οἱ λόγοι τοῦ Νικοδήμου οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἢ σὺ ποιεῖς (στίχ. 2) πείθουσιν, ὅτι ὁ Νικόδημος ἦτο ἐκ τῶν προσελκυθέντων εἰς Χριστὸν (Β' 23) διὰ τῶν σημείων, καὶ ὅτι ὁ περὶ αὐτοῦ λόγος δὲν εἶνε ἀσχετος πρὸς τὰ ἀμέσως προηγούμενα. Καθίσταται δὲ ἄδηλον ἐξ αὐτοῦ, ὅτι καὶ ὁ Ἰησοῦς παρὰ τὴν πρὸς τοὺς διὰ τὰ σημεῖα πιστεύοντας ἐπιφυλακτικότητα (Β' 25) οὐδαμῶς ἀπώκνει νὰ κατηγῆ τοὺς τοιοῦτους ἐν εὐκαιρίᾳ, καὶ νὰ πειράται νὰ ἐξυψώσῃ καὶ τελειώσῃ τὴν πίστιν αὐτῶν, καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι ἦτο πράγματι δυνατὸν νὰ χωρήσωσι περαιτέρω ἐν τῇ εἰς Χριστὸν πίστει αὐτῶν (πρβλ. Ζ' 50. ΙΘ' 39), καὶ νὰ καταστῶσι τέλειοι χριστιανοί, οἷος κατὰ τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν ἐγένετο καὶ ὁ ἐν λόγῳ Νικόδημος. Διέκειτο (ὁ Νικοδ.) περὶ τὸν Χριστὸν οὐχ ὡς ἐχεῖν... ἀλλ' ὁ φιλόανθρωπος εὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἀπόσατο, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπαικείας διαλέγεται, καὶ δόγματα αὐτῷ παρανοίγει σφόδρα ὑψηλάς, αἰνιγματωδῶς μὲν, παρανοίγει δ' ὁμοίως Χρυσ Νικόδημος. Ἑλληνικὸν ὄνομα ἐν χρησε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις. Ἄρχων τῶν Ἰουδαίων. Μέλος τ. ἑ. τοῦ Μ. Συνεδρίου, ὅπερ πρὸς τοῖς ἀρχιερεῦσι (τοῖς πρῶθιν δηλ. καὶ ἐν ἐνεργείᾳ, ὡς καὶ τοῖς ἐν γένει ἐκ τοῦ ἀρχιερατικοῦ γένους καταγομένοις καὶ τοῖς πρεσβυτέροις (ἀντιπροσώποις, τοῦ λαοῦ) περιελάμβανε μέλη καὶ ἐκ τῶν γραμματέων ὄντων -πολλῶν ἐξ' αὐτῶν- καὶ Φαρισαίων. Ὅτι ὁ Νικόδημος ἦτο ἐκ τῶν διακρινόμενων γραμματέων (τῶν νομοδιδασκάλων) φαίνεται καὶ ἐκ τῶν λόγων

τοῦ Ἰησοῦ (στίχ. 10). Ἄδηλον ὅτι τὰ θαύματα καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ Ἰησοῦ ἐπέδραον οὐ μόνον ἐπὶ τῶν ἀπαιδύτων καὶ ἀπλοϊκῶν (Μτθ. ΙΑ' 15. Α' Κορ. Α' 26), ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λόγῳ παιδεύσεως καὶ κοινωνικῆς θέσεως εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ (στίχ. 2. οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλπίλυθας διδάσκαλος. ΙΘ' 38. Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἄρριμαθαίας) ἀνηκόντων, δεκτικωτέρων δὲ τὴν ψυχὴν.

Στίχ. 2. Ἡ παρὰ πάντα τὸν φόβον (ὄθεν καὶ νυκτός) τὸν ἀπὸ τῶν ἄλλων Φαρισαίων (πρβλ. ΙΘ' 38 κ. ἑ.) ἐπισκεψίς αὕτη τοῦ Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Νικοδήμου δηλοῖ σαφῶς, ὅτι οὗτος ἐνεφορεῖτο τοῦ πόθου νὰ γνώρισῃ τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῦ κάλλιον. Ὁ Νικόδημος εἶχε προδήλως χαρακτῆρα ἀσθενή, ἀλλ' ἐντιμον καὶ εἰλικρινῆ (πρβλ. Ε' 51). Πρβλ. οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλπίλυθας διδάσκαλος. Ὁ Νικόδημος ὁμιλεῖ καὶ ὡς ἐκ προσώπου ἄλλων ὁμοφρόνων αὐτῷ, ἀνομολογεῖ δὲ τὴν εἰς αὐτὸν πίστιν αὐτοῦ καὶ ἐκείνων ὡς ἀπεσταλμένον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διδάσκαλον. Οὐδεὶς γὰρ δύναται ταῦτα τὰ σημεῖα ποιεῖν, ἢ σὺ ποιεῖς, ἐάν μιν ἢ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ. Ὁ λόγος ὁ πείσας ἀδιστάκτως τὸν Νικόδημον, ὅτι ὁ Ἰησοῦς οἰκοθεν δὲν προῆλθεν εἰς μέσον διδάσκαλος τοῦ Ἰσραήλ. Τὰ θαύματα, τὰ ἀληθῆ καὶ γνήσια, εἶνε τρανὸν μαρτύριον τῆς θείας ἀποστολῆς τοῦ ταῦτα κατεργαζομένου. Μόνος ὁ ἔχων τὸν Θεὸν συνεργὸν δύναται νὰ ἐπιτελῇ τοιαῦτα. Ὁ Νικόδημος δεδιδασμένος εἶπερ τις καὶ ἄλλος τὰ Μωϋσείως δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγνοῇ (Δευτ. ΙΓ'), ὅτι καὶ οἱ κήρυκες τοῦ θρησκευτικοῦ ψεύδους καὶ τῆς πλάνης ἠδύνατο ἐπίσης νὰ θαυματουργῶσι. Ὅθεν ἄδηλον, ὅτι τὰ θαύματα τοῦ Ἰησοῦ πρὸ τῶν ὀμμάτων αὐτοῦ ἔφερον

τρανήν τὴν σφραγίδα τῆς γνησιότητος ἀπὸ τε τοῦ ὑπερφυσικοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἠθικοῦ αὐτῶν χαρακτήρος, τοῦ καθόλου αὐγάζοντος ἀπὸ τοῦ προσώπου τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τοῦ Ἰησοῦ.

Στίχ. 3. Ὁ Ἰησοῦς προλαμβάνει πάντα περαιτέρω λόγον τοῦ Νικοδήμου τοσοῦτο μάλλον, ὥσπερ ἡ προσαγορευσις αὐτοῦ (ραββί, οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος) ἐπαρκῶς ἐδήλου τὸν σκοπὸν τῆς ἐπισκέψεως αὐτοῦ. Ὁ Νικόδημος ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὡς πρὸς ἀνώτερον καὶ τελειότερον, καίπερ μὴ παρ' ἀνθρώπων δεδιδαγμένον, νομοδιδάσκαλον, ὅπως ἀντιλήσῃ παρ' αὐτοῦ γνώσεις(*). Ὅθεν ἀπαντῶν ὁ Ἰησοῦς διαβεβαιούται αὐτὸν, καὶ πάντα ὁμόφρονα αὐτοῦ, ὅτι αἱ τελειότεραι θρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ γνώσεις, παρὰ πᾶσαν τὴν ἀναμφισβήτητον ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα αὐτῶν, δὲν εἶνε τὸ κατ' ἐξοχὴν χαρακτηρίζον τὸν δικαιοῦχον τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τῆς βασιλείας, ἣν τοσοῦτον ἐπόθουν καὶ ἐν πάσῃ στιγμῇ προσεδόκων καὶ ἀπεξεδέχοντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἐν τοῖς πρώτοις δὲ πάντως καὶ ὁ Νικόδημος. Ὅπως καταστή τις μέτοχος τῆς βασιλείας ταύτης ἀπαιτεῖται ριζικὴ μεταβολή, τελεία ἠθικὴ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου, ἀνάλογόν τι δηλ. ἐν τῇ ἠθικῇ σφαίρᾳ φαινόμενον, ὅσον ἡ φυσικὴ γέννησις τοῦ τέκνου, καθ' ἣν παρουσιάζει εἰς φῶς νέον τι.

(*) Κατὰ τὴν γνώμην ἄλλων Ἐξηγ. ἡ ἐπίσκεψις τοῦ Νικοδήμου ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀνακρίβασιν τοῦ Μεσσιανοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν πρὸς μετοχὴν εἰς τὴν Μεσσιανὴν βασιλείαν ἀναγκαίων ὄρων.

Ἄμὴν ἀμὴν. Περὶ Α' 51. Ἄνωθεν. Ἡ λ. σημαίνει τὸ ἐκ νέου, ἐξ ἀρχῆς (περὶ Α' 3. Περὶ ΚΣΤ' 5), ὡς ἀντιλαμβάνεται καὶ ὁ Νικόδημος, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ κατ' ἐξοχὴν δηλοῖ καὶ αὐτὸ τὸ ἄνωθεν, τὸ ἐξ οὐρανοῦ (περὶ στίχ. 31), τὸ ἐκ Θεοῦ, καθότι ἡ νέα ἠθικὴ τοῦ ἀνθρώπου γέννησις, ἡ πρὸς μετοχὴν (ἰδεῖν. Περὶ Αουκ. Β' 26 ἰδεῖν θάνατον Περὶ Β' 27 ἰ. διαφθορὰν) αὐτοῦ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀπαραίτητος, εἶνε ἔργον τοῦ Θεοῦ (Α' 13)(*) Εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Μεσσιου μέλλουσαν νὰ ἰδρῶθῃ ἐπὶ τῆς γῆς βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν) οἱ Ἰουδαῖοι ἀπέδιδον χαρακτηρὰ κοσμικόν, ἐθεώρουν δὲ ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ καταγωγὴν αὐτῶν ὡς αὐτοδικαίως μέλλοντας νὰ μετέσχουν αὐτῆς, τῶν Ἐθνικῶν ἀποκλειομένων αὐτῆς ἢ εἰσερχομένων διὰ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ (διὰ τοῦ προσηλυτισμοῦ δηλ. εἰς αὐτὸν). Ἀνάλογά τινα πάντως περὶ τοῦ κεφαλαιωδেষτάτου τούτου ζητήματος ἐφρόνει καὶ ὁ Νικόδημος, ὅθεν καὶ ὁ Ἰησοῦς διὰ τῶν πρώτων λέξεων πειρᾶται νὰ ἐξαγάγῃ αὐτὸν τῆς ἀ-

(*) Ἄλλοι περιορίζουσι τὴν σημ. τοῦ ἄνωθεν εἰς μόνην τὴν πρώτην, τὴν χρονικὴν (ἐξ ἀρχῆς), σημ. καθ' ὃν χρόνον ἄλλοι εἰς μόνην τὴν δευτέραν, τὴν τοπικὴν (ἐκ τῶν ἄνω) καὶ μεταφορικὴν (ἐκ Θεοῦ). Οὕτω δὲ ἴδῃ ὁ Χρὺς. σημειοῦται «Τὸ ἄνωθεν ἐνταῦθα οἱ μὲν ἐξ οὐρανοῦ φασιν, οἱ δὲ ἐξ ἀρχῆς», ὁ ἴδιος περὶ τῆς ἐνταῦθα σημ. τοῦ ἄνωθεν ἀποφαινόμενος: «Ἐάν μὴ γενν. ἄνωθεν, ἐάν μὴ μετέσχῃ Πνεύματος, τοῦ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Περὶ καὶ Ζιγ. Κατ' ἀνάλογόν τρόπον καὶ ὁ Θεορ. γράφει «Ὅσῳ ἐγεννήθη ἄνωθεν, τ. ἔ. ἐκ Θεοῦ πνευματικὴν γέννησιν, ἡ γὰρ διὰ τοῦ βαπτίσματος γέννησις κλπ.»

πάτης, ἀναδεικνύων τὸν καθαρῶς πνευματικὸν χαρακτῆρα τῆς βασιλείας, περὶ ἧς ὁ λόγος, ὡς καὶ τῶν πρὸς μετοχὴν εἰς αὐτὴν ἐφοδίων. Τὰ ἐφόδια ταῦτα, ἢ ἄλλως ὁ ἀπαραίτητος ὁρος πρὸς μετοχὴν εἰς τὴν βασιλείαν ταύτην, εἶνε ἡ νέα ἐκ Θεοῦ γέννησις, προϋποτιθεῖσα τὴν διὰ τῆς μετανοίας τοῦ ἀνθρώπου προπαρασκευὴν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτῆς. Τὸν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τοῦτον ὅρον ἐκήρυττεν ὁ Προδρομος (μετανοεῖτε), οὐχ ἦττον δ' ὅμως κατὰ τὴν διήγησιν τῶν ἄλλων ἰ. Εὐαγγ. (Ματθ. Δ'. 17. Μρκ. Α'. 15) καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς, ὁ Ἰδρυτὴς τῆς ἐν λόγῳ βασιλείας.

Στίχ. 4. Ὁ Νικόδημος ἀντιλαμβάνεται σοβαρῶς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ περὶ νέας τινὸς γεννήσεως, ἣτις δ' ὅμως δὲν δύναται ὡς εἰκὸς νὰ εἶνε φυσικὴ, ἐπανάληψις τῆς πρώτης γεννήσεως, ὅθεν καὶ δι' ὧν λέγει προκαλεῖ κυρίως εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν, ὅπως ἐκφρασθῆ σαφέστερον. «Διανίσταται μὲν πρὸς τὸ ὕψος τῶν λεγομένων τέως, σκοτοῦται δὲ καὶ οὐχ ἴσταται, πανταχοῦ περιφερόμενος καὶ συνεχῶς ἐκπίπτων τῆς πίστεως. Διδ. καὶ ἐπιμένει κατασκευάζων τὸ ἀδύνατον, ὥστε εἰς σαφεστέρην αὐτὸν ἐκκαλέσασθαι διδασκαλίαν» Χρυσ. Κατὰ τὸν Θεοφ., τὸν Ζιγ. καὶ τῶν νεωτέρων τινος ὁ Νικοδ. οὐδεποσῶς ἐνεβάθυνεν εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ. Οὕτω ὁ Ζιγ. σημειοῦται «Βαβαί τῆς Ἰουδαϊκῆς παχύτητος! Ἐκουσεν ἀναγέννησιν, ἀλλὰ πνευματικὴν οὐκ ἠδυνήθη ταύτην νοῆσαι, καὶ νοεῖ σαρκικὴν, καὶ εἰκότως ἀπορεῖ καὶ ζητεῖ τὸν τρόπον». Τὴν δύσνοιαν ταύτην τοῦ Νικ. (παρὰ τὴν ἐξοικείωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸν εἰκονικὸν τρόπον τοῦ ἐκφράζεσθαι τῆς Π. Δ.) ἀποδίδουσι τῶν Ἐξηγ. τινες εἰς τὴν μεγάλην αὐτοπεποιθήσιν τοῦ Νικ. (καὶ τῶν ὁμοίων αὐτῷ), ὡς εὐρίσκομένου ἐν τῇ

ἀσφαλεῖ ὁδῷ, τῇ ἀγούσῃ εἰς τὴν Μεσσιακὴν βασιλείαν. Ὅθεν οὐδὲ φαντάζεται, οὐδὲ δύναται ν' ἀποδεχῆ οὕτως πάντα λόγον περὶ κατάρξεως ὑπ' αὐτοῦ νέας ἠθικῆς σταδιοδρομίας, διὸ καὶ δέχεται τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ὡς εἰς τὴν φυσικὴν γέννησιν ἀνεφερομένους.

Στίχ. 5. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ἰησοῦς ἐπαναλαμβάνει τὴν διὰ τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ἐπὶ γῆς βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς νέας γεννήσεως, προβαίνει δ' ὅμως καὶ εἰς διασάφησιν τοῦ εἶδους καὶ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως ταύτης. Κατὰ τὴν διασάφησιν ταύτην ἡ ἐν λόγῳ γέννησις ἔχει ἀρνητικὸν καὶ θετικὸν χαρακτῆρα. Ταύτην ἀποτελεῖ ἀπέκδινσις τοῦ παλαιοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔνδυσις τοῦ νέου, τοῦ κατὰ Θεὸν, ἄλλαις λέξεσιν ἐξάλειψις (ἧς σύμβολον τὸ ὕδωρ) τῶν ἁμαρτιῶν (ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀξιομοσίαν τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ), καὶ ἐφοδιασμοῦ τοῦ οὕτω κεκαθαρμένου διὰ νέων ἠθικῶν δυνάμεων παρεχομένων διὰ τῆς ἐνοικήσεως ἐν αὐτῷ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος(1) (Τίτ. Γ'. 5 Περβλ. Ἰεζ Λζ'. 25-27.) Οἱ ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροί τινες ἐρμηνευταὶ ἐν ταῖς φράσεσι ταύταις τοῦ Ἰησοῦ ἐμβλέπουσιν ὑπαινιγμὸν εἰς τὸ χριστιανικὸν (ἢ εἰς τὸ τοῦ Ἰω.) βάπτισμα, ἀλλ' οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀναφέρονται προδήλως κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν εἰς τὰς ἀληθείας τὰς καὶ ἐν τῷ κατόπιν οὐσταθέντι (Μτθ.

(1) Οἱ εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀναγκαῖοι (ὑποκαταμνητικοὶ) ἐκ μέρους τοῦ τελευταίου (τοῦ ἀνθρώπου) ὅροι εἶνε ἡ μετάνοια καὶ ἡ εἰς Χριστὸν ὡς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρα τῶν ἀνθρώπων πίστις.

ΚΗ'. 18 κ. ἐξ.) χριστιανικῶ βαπτίσματι ὑποκειμένας, ὧν δὲ τοῦτο χρησιμεύει ὡς σύμβολόν τε καὶ σφραγίς. «Ὁ Χριστὸς σαφέστερον ἀποκαλύπτει τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον... Ἐτέραν λέγω γέννησιν φησὶν, ὧ Νικόδημε... Ἄνωτέρος ἐστὶ τῶν τοσούτων (τῶν τῆς φύσεως) ὠδίνων ὁ τόκος, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς ὑμᾶς· γέννησις μὲν γὰρ καὶ αὕτη λέγεται, ἀλλὰ τῷ ὀνόματι κοινωνεῖ, τῷ δὲ πράγματι διεστῆκεν... Ἐπλασα ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος, οὐκ ἐγένετο χρήσιμον τὸ πλασθὲν, ἀλλὰ διεστράφη τὸ σκεῦος. Οὐδέτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς καὶ ὕδατος πλάσαι βούλομαι, ἀλλ' ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος... Ὡσπερ ἐν ἀρχῇ (κατὰ τὴν δημιουργίαν δηλ. τοῦ ἀνθρώπου) ὑπέκειτο στοιχεῖον ἢ γῆ, τὸ δὲ πᾶν τοῦ διαπλάττοντος ἦν, οὕτω καὶ νῦν, ὑπόκειται μὲν στοιχεῖον τὸ ὕδωρ, τὸ δὲ πᾶν τῆς τοῦ Πνεύματος ἐστὶ χάριτος(2) Καὶ καθάπερ ἐξ ἀρχῆς ὀλόκληρον ἔπλασεν, οὕτω καὶ νῦν ὀλόκληρον δημιουργεῖ. «Χρυσ. Πρβλ. καὶ Θεοφ. Ὁ Ζιγ. γράφει «Ὁ λόγος δὲ περὶ τῶν μετὰ τὸ ἀναστῆναι τὸν Χριστὸν, ἔκτοτε γὰρ ἡ ἀναγέννησις ἤρξατο. Λοιπὸν οὖν καὶ οἱ Ἄππ. ἀνεγεννήθησαν δι' ὕδατος μὲν παρὰ Ἰωάννου, διὰ Πνεύματος δὲ, ὅτε ἐπεφοίτησεν αὐτοῖς ἐν εἶδει πυρίνων γλωσσῶν.»

Στίχ. 6. Διασαφηνίζει τὴν ἀνάγκην τῆς πνευματικῆς γεννήσεως διὰ τὸν μέτοχον τῆς βασιλείας καὶ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀποκλείει τὴν καθαρῶς φυσικὴν γέννησιν.

(2) Ἐν σχέσει πρὸς τὴν καιρὸν ταύτην παρατήρησιν τοῦ Ἁγ. Πατρὸς ἀξιοσημειώτος ἢ ἐν τοῖς κατόπιν (8-9) παρασιμότησι τοῦ ὕδατος, Πρβλ. καὶ ΣΤ'. 68.

Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην τὸ προκτὸν εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὸ παράγον, ἔχει τὰς αὐτὰς ιδιότητας καὶ τὸν χαρακτήρα, εἶνε καθαρῶς φυσικὸς ἄνθρωπος, προελθὼν καὶ οὗτος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ξένος ἤδη τῆς ζωῆς Αὐτοῦ, καὶ ἀκατάλληλος κατ' ἀκολουθίαν διὰ τὴν βασιλείαν Αὐτοῦ τὴν ἐπὶ γῆς, εἶτα δὲ καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς. Τανάπαλι ἢ ἐκίτου Πνεύματος γέννησις. Δημιουργεῖ πνευματικὰ ὄντα, πρόσωπα ἐμπερορημένα τῶν ἀρχῶν τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ καὶ μόνα ἄρα κατάλληλα, ὅπως μετάσχῃσι τῆς πνευματικῆς ἐπίσης χαρακτῆρα ἐχούσης βασιλείας Αὐτοῦ. Διὰ τὴν σημ. τῆς λέξ. σάρξ πρβλ. Α' 14.— Τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος. «Γέννησιν ἐνταῦθα οὐ τὴν κατ' οὐσίαν λέγει, ἀλλὰ τὴν κατὰ τιμὴν καὶ χάριν... Ὁρᾶς Πνεύματος ἀξίαν; Τὸ γὰρ τοῦ Θεοῦ ἔργον φαίνεται ποιοῦν. Ἀνωτέρω μὲν οὖν ἔλεγεν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθησαν, ἐνταῦθα δὲ οἶτι τὸ Πνεῦμα αὐτοῦς γεννᾷ». Χρυσ. Πρβλ. Θεοφ. Ζιγ. Καίτοι δ' ὅμως ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκ τοῦ Πνεύματος γέννησις τοῦ ἀνθρώπου ἀναγεννᾷ καὶ ἀνακαινίζει αὐτὸν τῷ νῷ καὶ τῇ καρδίᾳ, οὕτως ὥστε νὰ καθίσταται οὗτος καινὸς ἄνθρωπος (καινὴ κτίσις Β' Κορ. Ε' 17), ζῶν ἐν τῷ Χριστῷ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν αὐτῷ (Γαλ. Β' 20), ἀσθανόμενος δηλ. καὶ θέλων ὡς ὁ Χριστὸς αὐτὸς καὶ ὁ Θεός, ἀλλ' ὅμως δὲν ἀποσβέννεται ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ὁ τέως καθαρῶς φυσικὸς καὶ δὴ καὶ ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος, ὃν τρόπον καὶ ἀπὸ τοῦ οὕτω ἀναγεννηθέντος δὲν ἐλλείπουσι τέλει τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ (Ρωμ. Β' 14). Ἡ σπουδαιότης τῆς ἐκ τοῦ Πνεύματος γεννήσεως δὲν ἐγκτεται ἐν τῇ τελείᾳ ἀποσβέσει τοῦ φυσικοῦ (τοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς) ἀνθρώπου, ἀλλ' ἐν (τῇ ἐγκεντρῖσει τρόπον τινά) τῇ γενέσει ἐν αὐτῷ πνευματικῆς ζωῆς, κεντημέ-

νης τὴν ἰκανότητα νὰ δεσπόσῃ τοῦ καθαρῶς φυσικοῦ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἀντιπροσωπεύηται ἐν αὐτῷ ἡ ζωὴ τοῦ Πνεύματος.

Στίχ. 7. Ὁ Ἰησοῦς ἐν πνεύματι ἀγάπης καὶ διαφέροντος ὑπὲρ τοῦ Νικοδήμου καὶ τῶν ὁμοφρόνων αὐτῷ πρότεροι αὐτὸν καὶ ἐκείνους, ὅπως μὴ κατατρίβωνται μάτην εἰς ἀκάρπους ζητήσεις, ἐκπλήξεις καὶ ἐνδοιασμοὺς, ὡς πρὸς τὴν ὑπ' Αὐτοῦ ὑποδειχθεῖσαν μόνην ὁδὸν τῆς μετοχῆς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ πειραθῶσιν αὐτῆς, νὰ δοκιμάσωσιν ἔργῳ, καὶ τότε μόνον θὰ πεισθῶσιν ἀσφαλῶς περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσεως καὶ περὶ τοῦ δυνατοῦ αὐτῆς.

Στίχ. 8 Ὁ Ἰησοῦς προσάγει παράδειγμα ἐκ τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ὅπως παρὰ σὴν εἰς τὸν Νικόδημον ἐνοιοῖάν τινα τοῦ συμβαίνοντος ἐν τῇ διὰ τοῦ Πνεύματος ἀναγεννήσει, ὅπως οὕτω πείσῃ αὐτὸν ἐπὶ μᾶλλον νὰ θελήσῃ νὰ πειραθῆ αὐτῆς, μὴ ἀπαιτῶν ἐκ τῶν προτέρων τὴν θεωρητικὴν λύσιν πασῶν τῶν σχετικῶν ἀποριῶν. Ὅτι παρατηρεῖται, λέγει πρὸς τὸν Νικόδημον ὁ Ἰησοῦς, ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνεμον— κατὰ σύμπτωσιν δμώνυμον (πνεῦμα, πνοή) πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ—, δόναται νὰ παρατηρήσῃ τις καὶ ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸ Ἁγ. Πνεῦμα, τὸ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἀνθρώπου ἐργαζόμενον. Ὁ ἄνεμος— καθ' ὅσον προσπίπτει εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν— εἶνε ἐλεύθερος εἰς τὰς κινήσεις αὐτοῦ, καθίσταται δὲ αἰσθητὴ ἡ ὑπαρξίς καὶ παρουσία αὐτοῦ κυρίως ἐκ τοῦ ἤχου, ὃν οὗτος παράγει. Ἄλλ' ἀγνοοῦμεν συνήθως οἱ ἄνθρωποι τὴν πρώτην ἀρχὴν καὶ προέλευσιν αὐτοῦ, ὡς καὶ τὸ τελικὸν τέρας, εἰς ὃ

οὗτος θὰ καταντήσῃ. Ἄλλ' ἡ ἀγνοία αὕτη (τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ τοῦ τελικοῦ καταντήματος τοῦ ἀνέμου) οὐδαμῶς θέτει ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν πραγματικότητα αὐτοῦ, γινωσκομένου ἐκ τοῦ ἤχου καὶ τῆς ἐλαφῆς πρὸς αὐτόν. Οὕτω καὶ ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὸ Ἁγίον Πνεῦμα. Ἐκ τῆς αἰσθητῆς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς παρουσίας αὐτοῦ ἐν τῷ ἀναγεννηθέντι (Γαλ. Ε' 22: Ὁ δὲ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη...) ὀφείλομεν νὰ συναγάγωμεν ἀσφαλῶς καὶ νὰ πεισθῶμεν περὶ τῆς πραγματικότητος τῆς παρουσίας ταύτης, πηγῆς καὶ ἀφετηρίας τῆς νέας ἠθικῆς ζωῆς, ἀδιάφορον ἂν δὲν δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἐλευθέραν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κίνησιν καὶ ἐνέργειαν. «Εἰ γὰρ τούτου, φησὶν, τοῦ Πνεύματος, οὐ τὴν αἰσθησὶν δέχη τῇ ἀκοῇ καὶ τῇ ἀφῆ, τὴν ὁρμὴν ἐρμηνεύσαι οὐκ οἶδας, οὐδὲ τὴν ὁδὸν· πῶς τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος ἐνέργειαν περιεργάζη;... τῶσαύτας ἀπαιτεῖς εὐθύνας, ἐπὶ τοῦ σώματος (τοῦ ἀνέμου δηλ.) τοῦτο οὐ ποιῶν;» Χρυσ. Ὁμ. Ζιγ. καὶ Θεοφ., ὅς ἐν ἀναφορᾷ εἰς τὴν προσωποποιεῖαν τοῦ ἀνέμου παρατηρεῖ κατὰ Χρυσόστομον «Τὸ δὲ ὅπου θέλει πνεῖ φησὶν οὐχ ὡς προαιρετικοῦ ὄντος τοῦ ἀνέμου, καὶ θέλησιν ἔχοντος, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ φύσεως αὐτῷ προσοῦσαν φορὰν καὶ ἀκόλυτον ἐξουσίαν δεῖξαι βουλόμενος».

Στίχ. 9 Ὁ Νικόδημος ἐκφράζει νέαν ἀπορίαν ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς πραγματώσεως τῆς ἀναγεννήσεως, ἣν ὁ Ἰησοῦς ἔθηκεν ὡς ἀπαραίτητον ὅρον τῆς μετοχῆς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Πῶς εἰμπορεῖ νὰ γείνη, πῶς θὰ γείνη ἡ ἀναγέννησις αὕτη. Ταῦτα. Τὰ ἀπὸ τοῦ στίχου 5 κ. ἐξ. εἰρημένα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ.

Στίχ. 10. Μετὰ ἐλαφρᾶς εἰρωνείας καθάπτεται ὁ

Ἰησοῦς τῆς ἐν τῷ πράγματι ἀγνοίας τοῦ Νικοδήμου. Ὡς νομοδιδάσκαλος ἄφαιλεν οὗτος τὰ γινώσκη ἐκ τῆς Π. Δ., οὐ πρὸς ὑποδοχὴν τῶν κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἐσχυροποιημένων πνευματικῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, τοῦ νέου πνεύματος, τῆς καινῆς καρδίας, τοῦ φωτισμοῦ, τῆς ἐνιοχύσεως πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ, ἀπηλείτο μετάνοια καὶ πίστις, ὅτι ἄρα οὐκ ὄθεν ὄλος καὶ ἄφ' ἑαυτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἀδυνατεῖ νὰ καταστή κοινωνὸς τῆς θείας ταύτης ζωῆς. «Τὰ κατὰ τὴν Ἐβραϊκὴν, ἣν διέβησαν οἱ Ἰουδαῖοι... τὰ κατὰ τὸν Σύρον Νεζαῖν, τὸν ἐν τῷ Ἰουδαίῳ καθαρῶς, σθέντα, ταῦτα πάντα τὴν γέννησιν καὶ τὸν καθαρμὸν, τὸν μέλοντα ἔσεσθαι ὡς ἐν τόπῳ προανεφάνει. Καὶ τὰ κατὰ τῶν Προφητῶν εἰρημένα τούτων αἰνίσταται τῆς γεννήσεως τὸν τρόπον (Ψαλμ. ΚΑ' 31. ΡΒ' 5. Ἦσ, Ε' 1. Ψαλμ. ΛΑ' 1)» Χρυσ. Ὁμ. Θεοφ. καὶ Ζιγ. Ὁ διδάσκαλος. Τὸ ἄρθρον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς ἑαυτὸν, αἰε τοῦ Νικοδήμου ἀπὸ τῆς παιδείσεως αὐτοῦ ἀνήκοντος εἰς τὴν ἀνεγνωρισμένην παρὰ τῷ λαῷ τάξιν τῶν νομοδιδασκάλων. Κατ' ἄλλην ἐκδοχὴν οὗτος καλεῖται ὁ Νικόδημος (συνάρθρος ὁ διδάσκαλος) ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν διακεκριμένος νομοδιδάσκαλος τῶν χρόνων αὐτοῦ, ὅπερ δ' ὁμοίως ἄλλοθεν δὲν ἐπιβεβαιοῦται.

(Ἔσται συνέχμα)

